

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

INDHOLD I DETTE NR.

side 97 In memoriam
Svend Højberg Nielsen

side 98 Siden sidst

side 99 Topkapi Paladset
af Jens Kristian Boll

side 100-102 Miniaturemilitær 2005
af Chr. Raun

side 103-111 Slaget ved Leuthen
5. december 1757
af Ole Thureholm

side 111-113 Det borgerlige artillerikorps
i Rendsborg 1801-1846/1850
af Jan Schlürmann

side 115-117
Find terningerne frem,
russerne kommer - igen
af J.K. Boll

side 117-118 Royal Horse Artillery's
Rocket Troop
af Ivan M.C.S. Elsmark

side 118-119
Anmeldelse af Jan Schlürmanns
"Die Schleswig-Holsteinische Armee
1848-1851".

side 119 Vort nye æresmedlem
af H.C. Wolter

side 120 Chakotens modeliste
for første halvår 2006

side 120 Anvisningssalg 2006

side 120 For- og bagside viser

side 120 Billede af figur visende
profeten Muhammed

Miniaturemilitær 2005

*Fremmedlegionæruniform fra
Algerierkrigen i 1950'erne.*

*Chakotens solide svar på
James Oliver.*

Chakoten

udkommer 4 gange årligt
og udgives af
Dansk Militærhistorisk Selskab

Abonnement tegnes ved indmeldelse
i Selskabet. Girokonto 655 4873
Kontingent for 2005 kr. 300,-
Fra udlandet kr. 350,-

Selskabets Protektor
Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Selskabets Præsident
Hans Chr. Wolter
Violvej 36, 3500 Værløse
Tlf. 44 48 43 42
E-mail wol@newmail.dk

Kasserer
Lasse Arnold
Kirkebroen 9,
Tlf. 4587 8190
2650 Hvidovre

Udveksling af blade
Ole Thureholm
Solbærvangen 40, 2665 Smørum
Tlf. 44 66 14 44
E-mail: thurholm@post5.tele.dk

Anvisningssalg
Aksel Willumsen
Kongedybet 18, 2.th.,
2300 København S
Tlf. 32 54 01 77
E-mail aksel@corfitz.com

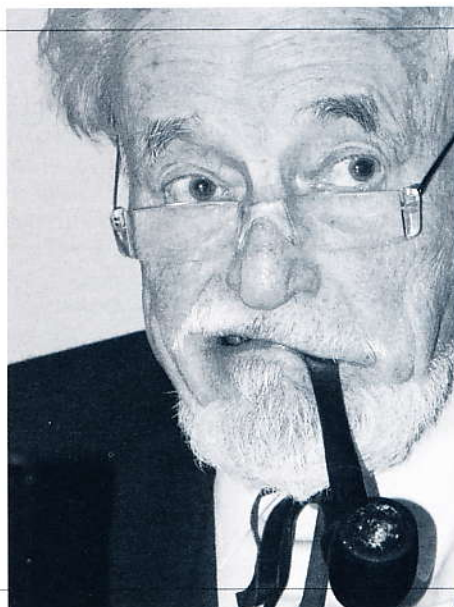
Redaktion
T. Snorrason
Bogøvej 8, 1.tv.
2000 København F.
Tlf. 38 86 80 90
E-mail: tsnorrason@mobilixnet.dk

Selskabets hjemmeside
www.chakoten.dk

Adresseændring
Søren Juul
Agnetevej 2
2800 Lyngby

Tryk
Dansk Tidsskrifts Tryk
Suhmsgade 3
1125 København K
CHAKOTEN 2005
ISSN 0901-4799

In Memoriam

Svend Højberg Nielsen
(15.3.1919- 9.8.2005)

Svend Højberg Nielsen blev medlem af Chakoten i 1963 og var og er her især kendt for sine mange uniformstegninger. Ryttere havde Højbergs helt specielle interesse, for ikke snarere at sige, at det var hestene, fokus var på. Det havde sin helt naturlige årsag, idet Højberg var opdraget og vokset op blandt heste, nemlig ved 3. Dragonregiment i Århus og Tønder respektive Husarregimentet i Næstved, hvor hans far var befalingsmand og senere berider. Så heste var en stor del af den lille Højbergs dagligdag og kom til at præge hans kunstnersind for evigt. Højbergs charmerende heste er helt hans egne, som ikke andre kan eftergøre.

1946 indtrådte den unge Højberg som værnepligtig ved 1. Feltartilleriregiment. Han blev udtaget til officersaspirant og i foråret 1947 udnævnt til komet, og vendte derefter tilbage til 6. Artilleriregiment. Efter at have gjort tjeneste, blandt andet i Tyskland (1947-1948), forlod han Forsvaret i 1948 med grad af sekondløjtnant. Han fortsatte herefter i mange år som premierløjtnant i Hjemmeværnet.

Gennem en god ven hørte Højberg om Selskabet Chakoten og indtrådte som medlem i 1963. Hovedinteressen var i starten at bemale tinfigurer med oliefarver, men efter at have udviklet eksem over for terpentint, måtte han overgå til at benytte vandbaserede farver. Dette lagde kimen til hans kendte uniformsplancher. Inspirationen til tegningerne hentede han fra fotos, tegninger, originalgenstande osv. Interessen for at gengive uniformerne så korrekt som muligt gjorde at han til stadighed op gennem årene gennemså og rettede på de mere end 200 kolorerede tegninger, det er blevet til i årenes løb.

Højbergs arbejdsform er altid været kendetegnet ved hans omhu og interesse for korrekthed ned i mindste detalje, ved brug af de bedste forlæg, f.eks. kunstnere og uniformseksperter som Edouard Detaille og Lucien Rousselot. Pertentligheden var stor, og der blev ikke gået på kompromis med det mindste. Alt skulle være korrekt. Historiske uniformer og soldaternes udrustning skulle vises gennem al den kritiske viden, der kunne samles.

Hans første artikel i Chakoten blev allerede bragt i 1963 og handlede om Husarkompagniet 1737-1746. Siden fulgte mange flere illustrerede artikler om - og også enkelttegninger - af danske husarer gennem tiderne. Men også danske dragoner, skotter fra Bonnie Prince Charles tid (artiklen kan ses på Chakotens hjemmeside.) samt fransk og britisk kavaleri gennem tiderne fangede hans flittige og omhyggelige interesse. Ligeledes hjalp Højberg altid venligt gerne med at illustrere andres artikler til Chakoten, som derved fik et betragteligt løft både videnskabeligt og visuelt.

Højberg var i Selskabet tillige meget anerkendt for sin store venlighed og beredvillighed til at hjælpe yngre medlemmer med uniformshistorie, som jo så afgjort ofte kræver en meget specialiseret og detaljeret viden opsamlet gennem mange år. Og det havde Højberg jo så afgjort.

Heste og uniformer var dog ikke hele Højbergs interesse, hans store viden favnede bredt. Ikke mindst når man kom ind på romersk historie og religionshistorie. Et rigt sammensat og fæcetteret menneske med mange talenter og altid parat til at hjælpe andre.

Højberg vil blive savnet iblandt os. Ære være hans minde.

Siden sidst

Onsdag den 7. september skulle major Michael Mentz have diventeret med fortællinger fra Gardehusarregimentets Hesteskadron samt personlige erindringer derfra. Den royale tjeneste kaldte, og majoren måtte melde forfald.

Dette bragte stor tristesse til Chakotens damer, som havde set frem til arrangementet, men sorg er til glæde vendt. Majoren har lovet i stedet at komme onsdag den 1. marts. 2006 og holde sit fornuftige causeri.

I stedet blev det til sludremøde og et raskt lille formidlingssalg af bøger og figurer, hvor mange kom rigelig billigt til de mange gode ting, da det ikke havde været muligt at få lavet og udsendt lister inden. Men der kommer flere formidlingssalg i det ny år, så der er det bare at være vågen og have tegnebogen klar.

Siden sidst

Personligt imødeså jeg medlemsmødet onsdag den 17. august 2005 med nogen spænding, idet jeg gerne ville vide mere om det slag, der i 1954 for alvor markerede afslutningen på Frankrigs rolle som koloniherr i Indokina, og som siden viste sig at være en forsmag på det amerikanske nederlag i Vietnam. Også Fremmedlegionens rolle i operationerne var jeg spændt på at høre nærmere om.

Jeg skal her afholde mig fra at referere selve historien, da Jens Riise Kristensen har beskrevet slaget i sin glimrende artikel - *Du er faldskærmsjæger, du er her for at blive slået ihjel!* - som blev bragt i Chakoten nr. 2/2005.

De europæiske kolonikrigene kulminerede i maj 1954, hvor franske styrker kæmpede mod vietnamesiske oprørere ved byen Dien Bien Phu (udtalt fu) i Nordvietnam. Slaget endte med et knusende fransk nederlag og betød, at Frankrig endeligt opgav sit engagement i

Vietnam. Ofte regnes Dien Bien Phu for at være efterkrigstidens mest afgørende slag.

Foredraget var et udmærket og et vel illustreret causeri over artiklen, blot kunne man ønske sig, at vores foredragsholdere havde bedre audiovisuelle hjælpemidler til rådighed end Kasteslets alderstegnede overheadprojektor.

Ikke kun operationerne fik deres del af foredraget, men også forskelligt fransk (i praksis amerikansk) materiel blev omtalt, og Jens Riise Kristensen opfordrede tilhørerne til at byde ind på identifikation af visse fly og artilleripjecer samt eksempler på de 10 kampvogne (M24 Chaffee), som deltog på fransk side.

Jens Riise Kristensen har selv besøgt slagmarken og talte derfor med autoritet om de enkelte lokaliteters indbyrdes placering; disse oplysninger var et godt supplement til kortmaterialet.

Fik jeg, hvad jeg kom for? Ja, afgjort! Jeg fik min viden om slaget bragt op på et passende niveau og fik samtidig en forståelse af de vanskelige forhold, under hvilke både de franske og vietnamesiske soldater kæmpede.

Flere af de ca. 25 fremmødte medlemmer havde fulgt opfordringen til at medbringe effekter med tilknytning til Fremmedlegionen, og jeg vil især fremhæve den af Christian Rauns medbragte autentiske legionæruniform, der gav ekstra kolorit på aftenen.

Ønsker man at studere slaget nærmere kan jeg anbefale hjemmesiden *Indochina 1945-1954* [<http://members.lycos.co.uk/Indochine/index.html>], der også indeholder oplysninger om de deltagende enheders organisation mv. Yderligere findes bl.a. en interessant artikel *Dien Bien Phu - A Fatal Gamble* af Bill Wilder [<http://members.lycos.co.uk/Indochine/ops/dbpwilde.html>].

Per Finsted

Siden sidst

Onsdag den 5. oktober fortalte historiestuderende Mikael Kristian Hansen om "Karl XII og Norgesfelttoget 1716".

Foredraget var en glimrende og regulær militærhistorisk gennemgang af de begivenheder, der uds spillede sig, da Karl 12 angreb Norge 1716. Hvad egentlig Karls mening med felttoget var, er der ingen, der ved, idet han ikke har efterladt sig nogen kommentarer dertil. Måske tvinge Danmark ud af alliancen mod Sverige eller måske støtte Stuarterne i deres forsøg på at erobre den engelske trone? Under alle omstændigheder forsøgte han sig med et vinterfelttog rettet mod Oslo, idet han benyttede sig af de frose kystarealer, søer og elve i sit projekt.

Det norske forsvar ledtes klogt, idet der ikke var nogen grund til at prøve et feltslag mod Karl, som også nåede frem til Oslo, men indtage Akershus var en umulighed uden svært belejringsartilleri.

Og alt gik galt for svensken. Tordenskjold ødelagde transportflåden med belejringsartilleriet som lå ved Dynekilden, et forsøg på at omgå det norske forsvar spoleredes af en hurtig skiløber med besked fra en rask præst om planen, og det svenske forsyningsdepot på norsk grund blev erobret og ødelagt af nordmændene. Da foråret

kom, og isen brød op, trak Karl sig tilbage. Her lykkedes det desværre ikke at fange den svenske konge, selv om det var tæt på.

Hver gang man hører om denne svenske kriger- og heltkonge fascineres man. Om han var et militært geni, er svært at sige, men sine spor fik han sat sig. Med ham sluttede den svenske stormagtstid, som var begyndt med Gustav Adolf og 30 årskrigen. Nu kom en ny farlig spiller på den europæiske arena, Rusland, og fyldte vacuum efter Sverige, som herefter var forvandlet til en forarmet og fattig småstat, ødelagt i bund og grund for de næste 200 år.

Og mindet om Karl og hans tapre karoliner lever stadig stærkt i Sverige.

Foredraget blev understøttet af masser af kort og samtidige billeder visende de forskellige samtidige personer, fortrinsvis danske.

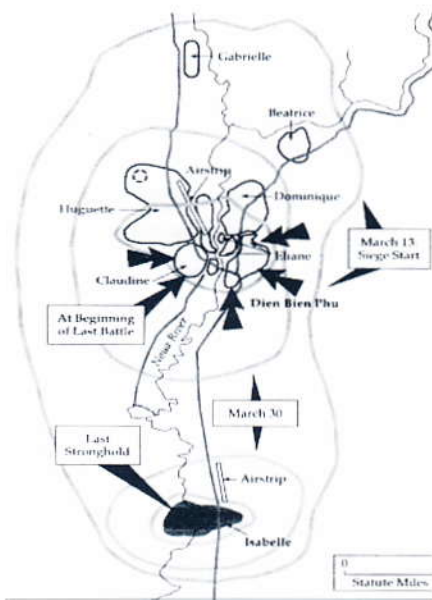
Vi håber, at Mikael vil glæde os senere med måske et foredrag om Karl den 12s død, idet der jo stadig den dag i dag ikke vides, hvem der egentlig skød og gav kongen sit i hovedet. Den svenske officer Sicré eller en rask norsk gut? Måske en helt tredje?

TS

GIRL POWER

2 cm stor Zombie Killer!
Hvad det så er?

Dette kort stammer fra Dien Bien Phu af Stephen Kirchhoff, *American Military Experience*, 10. november 2003 [http://www.campbell.edu/faculty/Slattery/dien_bien_phu.htm]

TOPKAPI PALADSET

en ultrakort turistguide

af Jens Kristian Boll

I det tidlige efterår var jeg så heldig at besøge det gamle sultanpalads Topkapi (udtales Topkapö) i Istanbul. Paladset består nu af en samling museer, og da flere af samlingerne ikke er uden militærhistorisk interesse, skal jeg give en kort beskrivelse til glæde for Chakotens medlemmer.

Janitscharer og madkamp

Topkapi er bygget op omkring 4 gårde, der aftager i størrelse, jo nærmere man kom magtens formelle centrum, sultanen. I den yderste fjerde gård havde sultanens elitekorps, janitscharerne, deres materiellager, ligesom det var i denne gård, de modtog deres årlige løn ledsaget af et brød. Janitscharerne sammenlignede ivrigt de udleverede brød, for hvis et brød var mærkbart større eller mindre end de andre brød, fandt janitscharerne, at bagerne havde krænket korpsets medlemmers formelle lighed, hvorfor janitscharerne stillede sig tilfreds med at hugge højre hånd af de ansvarlige bagere.

Mad spillede en central rolle i det berømte korpsets symbolik. Gav janitscharerne deres varme luft ved at vælte deres suppegryder, var det ikke alene tegn på, de var utilfredse med kokken, men signal til, at de havde tænkt sig at udskifte sultanen, hvis næste destination så blev det kapel i Hagia Sofia, der er gravkapel for "de gale sultaner" eller Aia Sofia Cami (Djamö), som den hed, da Mehmet Erobreren gjorde den til moske. At de pågældende sultaner var gale, må stå til troende, for det hævdede deres banemænd som begrundelse for deres afsættelse.

Når vesiren ville være sultan i stedet for sultanen

I anden gård finder man haremnet. Her fordrev sultanens mor, hans yndlingshustru og op mod 300 haremskvinder tiden med dødbringende intriger, giftmordforsøg og andet under opsyn af de to korpsets "de hvide eunukker" og "de sorte eunukker", der også overbragte uheldige embedsmænd den berømte silkesnor, når eunukkerne da ikke tyndede ud blandt haremmets beboere, når disse havde pådraget sig sultanens mishag. Da haremnet på mere end en måde var et noget uoverskueligt sted, valgte sultanerne oftest kun at aflægge formelle besøg i haremnet og i stedet lade de udvalgte piger komme til sultanen i den 4. gård.

Var sultanen i haremnet, var det ikke nødvendigvis eskovssystemer, der optog hans tid, i stedet kunne han derfra holde et vågent øje med, hvad storvesiren og hans ministre foretog sig i den tilstødende Divan, der var Osmannerrigets råds-kammer, hvor regeringen mødtes fire gange om ugen. På den måde kunne en årvågen sultan tage sine forholdsregler, hvis det lod til, at vesiren ville være sultan i stedet for sultanen.

Da Osmannerrigets udenrigspolitik blev besluttet i Divanen, er det passende, denne gård også rummer et lille, men overskueligt militærmuseum. Her får man et godt indtryk af den militærteknologi, der sikrede osmannerne

deres verdensherredømme. Den tyrkiske bue forevises sammen med de effektive sværd og sabler, mens de karakteristiske ringbrynjer viser, hvordan osmannerne eliterytteri forenede maksimal bevægelighed med kravet om at beskytte bæreren. En imponerende samling skydevåben viser også, hvorfor janitscharerne og andre eliteregimenter i det 15-17.

århundrede så ofte beredte europæiske hære en dødbringende overraskelse.

Enhver hær marcherer på sin bug, og et andet af de osmanniske hæres hemmelige våben var den gennemførte logistik, så det er yderst passende, at man i den anden gård også ser det vældige køkkenkompleks, der forsynede hofstaben og garnisonen, nu er en del af komplekset indrettet til museum for orientalsk porcelæn.

Når pragt skulle erstatte magt

Lige inden for tredje gård lå audienssalen, hvor sultanen gennem vesiren modtog fremmede gesandter.

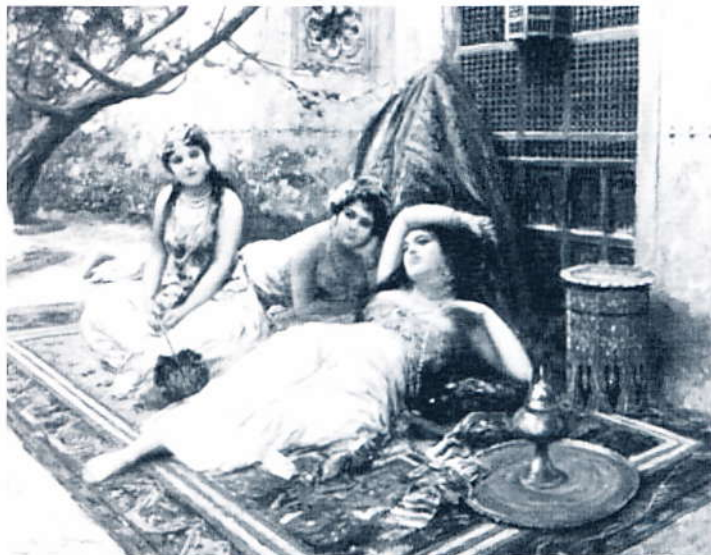
Springvand kombinerede det nyttige med det behagelige, da vandets plasken forhindrede uvedkommende i at lytte (i vore prosaiske dage må topforhandlere gå ud på toilettet og åbne vandhanerne).

Tredje gård var magtens centrum, da den foruden Audienssalen også rummede Skatkammeret med tribut og skatteindtægter og Paladsskolen, hvor Osmannerrigets kommende embedsmænd, ofte rekrutteret blandt rigets minoriteter, blev uddannet med sultanen som den nye faderfigur.

Klædesamlingen rummer hofdragter gennem tiderne, mange har et militært snit. Interessant er det her at se, hvordan de sidste sultaner i det 19. århundrede anlagde dragter, der efterlignede samtidige europæiske uniformer, som til gengæld havde deres inspiration i de oprindelige tyrkiske uniformer.

Skatkammeret var oprindeligt sultanernes nationalbank, men nu udstilles deres samling af ædelstene, krigsbytte fra krige mod skiftende shaher og indiske fyrster, og fra det 19. århundrede en imponerende samling af europæiske ordener, der om ikke andet skulle bekræfte, at givnerne ikke for øjeblikket havde planer om at give "Europas syge mand" aktiv dødsbistand.

En udstilling om skatte fra de sidste sultaners hof mindede i uhyggelig grad om sultanens gamle rival, zarens hof, i samme periode. Begge steder søgte man næsten manisk at fastholde indtrykket af ydre pragt gennem massive solservicer, gigantiske prydgjenstande og det ypperste, det 19. århundredes kunsthåndværk kunne byde på, måske i håb om, at den rent symbolske pragt kunne

besværgen den truende storm, der kort efter skulle sende såvel zar som sultan ud i historiens mørke.

Et spændende museum er Relikviesamlingen, hvor sultanerne samlede minder om Islams grundlæggere, Profeten og de første kaliffer, de Retledede Rashidun. Besøger man dette museum, må man respektere, at det for troende muslimer næsten har karakter af et helligsted og opføre sig derefter. Da man her bl.a. opbevarer en flis af Den sorte Sten fra Mekka og genstande fra Kabaen, bl.a. den gulddindfating, der omgav Stenen, så er det nok det nærmeste, man som ikke-muslim kan komme denne bemærkelsesværdige sten. Man kan også se resterne af et brev, Muhammed har dikteret, ligesom adskillige af Profetens skæghår udstilles.

Militærhistorisk er det interessant at se flere sværd, der udmærker sig ved en kombination af højeste effektivitet og elegant udseende, der angiveligt har været svunget af Profeten og de første kaliffer i deres kampe mod de vantro købmandskaravaner fra Mekka. Såfremt det sværd, som traditionen tilskriver Ali, virkelig er hans våben, forstår man, hvorfor legenden fortæller, at Satan på vej ned ad hovedgaden skyndte sig ind i nærmeste gyde, da han så, at Ali kom ned ad hovedgaden i modsat retning!

Når sultanen stod med håret i øjnene

Fjerde gård består af de paladser, hvor Osmannerrigets mægtigste mand, Sultanen, boede, ofte i en konstant belejringstilstand da snigmord var den sandsynligste afslutning på sultaners karrierer. (Frygten for, at en snigmorder slog til i et ubevogtet øjeblik, gik så vidt, at sultanen havde et specielt stort bur, der kunne låses indefra, hvor han gik ind, når han egenhændigt vaskede hår, så ingen kunne drage fordel af, han stod med håret i øjnene!) Og for den interesserede var det i en særlig pavillion i denne gård, at sultan kunne nyde kærlighedens glæder (og mane politisk destabiliserende rygter om impotens i jorden), i dag blev den nærmest brugt som lagerbygning...

Kort sagt Topkapi er et spændende museumskompleks, som den interesserede ikke fortryder at lægge vejen omkring.

Miniaturemilitær 2005

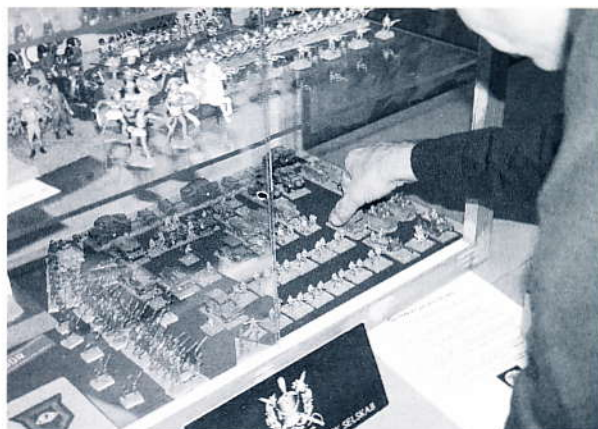
Der var musik.

...og kanoner buldrede, spyede ild og rog.

...og det myldrede ind.

...og figurer sættes ind.

...og flittigt der maledes og fortæltes.

Kastellets 341. føds'dag

Kastellets 341ende fødselsdag - og dermed også vores eget Miniaturemilitær - afvikledes i strålende sol og efterårsfarver, vi ikke har set i flere år.

Udstillingen var godt besøgt, vel 8-900 gæster, der alle virkede meget interesserede. De arbejdende værksteder fik vist ikke produceret ret meget, for der var hele tiden interesserede gæster, der stillede spørgsmål - hvilket jo også var hele ideen. Ved indgangen blev man mødt af John Sjøbergs smukke model af Hovedvagen, som vel efterhånden er Miniaturemilitærs varemærke.

Derefter fulgte Wolter og John Hansen, der stobte heste til et helt kavaleriregiment. En

perfekt introduktion til Selskabet og understregede medlemmernes forskellighed. Wolter som sædvanlig i ulastelig skjorte og slips med diskret forklæde, John i et smukt iøjnefaldende forklæde, som uden tvivl var stillet til rådighed af fru Hansen.

John Sjøberg og Svend Nielsen malede figurer uden at være skjult bag forstørrelsesglas og luplamper, så alle kunne se, hvordan det foregår. En stor lup kunne de fleste nok have haft brug for, når de kom til Kim Lee's skibsværft, hvor mikroskopiske stykker udskåret papirtyndt plastik på forunderlig vis blev forvandlet til krigsskibe. Salgsafdelingen trådte på denne baggrund lidt i baggrunden, men der

var dog et vist salg i numre af Chakoten, og der blev udleveret mange hvervebrochurer - lad os så håbe at det også giver resultat.

Montrene med de udstillede figurer, dioramaer krigsskibe og fly blev behørigt beundret. Leif Christensens store opstilling af slaget ved Gettysburg trak publikum til - især de helt unge var svære at trække væk fra en opstilling, der virkelig talte til fantasien. Leif var passende klædt i Nordstaternes uniform.

Også krigsspillernes bord under kyndig ledelse af Jørgen Larsen og Ole Thureholm med en træfning fra Treårskrigen var populært - såvel hele krigsspilskonceptet som de charmerende figurer, hvor man kunne genkende gene-

...og her er kommandanten.

...og dagens ret blev forklaret.

...og her
bygges skibe.

...og
rebellerne
angreb igen
og igen.

...og man diskuterede endnu en gang en detalje.

raler mm. - både på rebellerne og de danskes side.

Christian Raun viste, hvordan man modellerer figurer helt fra begyndelsen. Der var vist en trin-for-trin udvikling af en figur, materialer og redskaber. Det affødte mange interesserede spørgsmål, især fra mødre og bedstemødre der gerne ville starte deres poder i denne sunde hobby! Figurmageriet forgik med en fuldsizede af en kampuniform fra Algerkrigen i slutningen af 1950'erne i baggrunden, og Christian var selv forklædt i en udgangsuniform fra den franske Fremmedlegion fra samme periode.

Udgang var der ellers ikke meget af for deltagerne i Miniaturemilitær - det gode vejr

og de mange aktiviteter på resten af Kastellet var lokkende, men den store tilstrømning til vores udstilling bandt alle deltagere til deres bord.

Alle de deltagende medlemmer morede sig dejligt og havde en virkelig hyggelig dag og nød at vise deres personlige gren af vor hobby frem.

Stor tak til Aksel Willumsen som den fremragende organisator han er, for det kæmpearbejde han har udført med kontakt til Kastellet, indskrivning af udstillere, afhentning og fremskaffelse af figurer og monter og meget, meget mere. Uden ham ikke meget udstilling.

Og Stoppel skal have tak for udlån af monter.

Et mindre problem er, at folk løb med deres figurer, inden det var muligt for vor hoffotograf at tage de ønskede billeder. Et lille problem der vel er til at løse en anden gang.

Et større problem er, at det måske var sidste gang, vi afholdt Miniaturemilitær i Kastellet, idet montreforhold og økonomi i arrangementet efterhånden er temmelig belastende. Annoncering er også lidt af et problem. At Våbenmessen synes at blive afholdt hvert år på samme dato som Kastellets Fødselsdag, kan vi ikke rigtig gøre noget ved. Kommandanten har meddelt, at han måske kender en løsning på monterproblemet.

Chr. Raun

...og der pakkes ud eller måske ind.

...og her diskuteres, om det nu også var en sekser eller...

...og der hvervedes til Legionen eller forsøgte ivrigt derpå.

...og der ventes, nu hvor alt er klart, eller alle måske er gået.

...og Tojhusmuseet viste 1700tals uniformer

Lost message from Lejre

"Melder, Den lovede rapport med billeder fra re-enactment i Lejre er ikke nået frem. Ordomsansen må være faldet i baghold, hvis han ikke ligger i en groft! Tror mest på det sidste. Private Christensen. You know. Sir."

SLAGET VED LEUTHEN

5. DECEMBER 1757

af Ole Thureholm

Vi befinder os i Schlesien mandag 5. december 1757 omkring kl. 18.15. I dag er det i den vestlige del af Polen, men dengang var det en nyerhvervet projsisk provins. Det er bidende koldt, jorden er frosset hård, og et tyndt lag sne dækker markerne, selvom jorden kan skimtes nogle steder. Igennem terrænet løber en vej vest-øst. Mod øst fører den til Deutsch Lissa og videre mod Breslau (i dag Wrocklow), 20 km væk. Vejen er en pileallé, og den er hævet lidt over de omkringliggende marker. På denne vej går Hans, krovært i Saara. For et kvarters tid siden bankede en ældre, projsisk officer på kroens dør. Han var iklædt en mørkeblå kappe, der bar præg af, at officeren indimellem havde sovet i den på jorden. Den var i øvrigt godt slidt, og så havde den en umiskendelig lugt af snustobak, formodentlig fra noget officeren havde spildt, eller også havde han for vane at tørre sine fingre af i kappen. På hovedet en almindelig, sort, trekantet officershat. Officeren bad om at låne den nye, store kobberlygte, der hang uden for kroens indgang.

Hans har ikke megen tiltro til, at han nogensinde ser sin lygte igen, hvis han låner den ud, så han tilbyder at bære lygten. Derfor vandrer Hans nu i den kolde aften med den store lygte i højre hånd, og med venstre hånd holder han fast i seletøjet på officerens hest. Ved siden af officeren rider en husarofficer, og Hans underholder begge med at fortælle de historier, han har hørt fra de østrigske officerer, der gæstede hans kro aftenen før. Det er ikke ligefrem smigrende historier om projserne, men de er sjove, og foran sig fornemmer han nogle husarer, der sænker farten for at høre med. Bag sig hører han tramp af marcherende soldater.

Pludselig åbner 50-60 musketter ild på knap 50 meters afstand. Lampen knuses af flere kugler, Hans og officeren kaster sig ned i den ene grøft, medens husarofficeren hopper i

den anden. Nu råber officeren: „*Du godeste, Zieten! Det her var ikke sket, hvis dine husarer havde gjort, hvad de fik besked på, og holdt sig mindst 30 skridt foran.*”

Det går op for Hans, at han ligger og roder rundt i en grøft sammen med Kong Frederik 2. af Projsen, af eftertiden kaldet Frederik den Store.

Hvad er der gået forud?

Snorrason fortalte mig for mange år siden, at man altid bør se på det, der ligger forud. For mig betød det at se fra Napoleon til Frederik den Store - og måske senere til Marlborough eller Skånske Krig. Men i dag vil jeg begynde helt fra begyndelsen, og den har jeg fundet i Johannes Evangeliet, kapitel 1 vers 1: „*I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud.*”

Troen betyder meget, og ikke mindst på Frederik den Stores tid, både for den enkelte hersker (enevældig af Guds nåde), og for den enkelte indbygger eller soldat. Især om troen er katolsk eller protestantisk. Alliancen mellem Østrig, Ungarn og Frankrig bliver opfattet som en katolsk alliance.

I Frederiks Projsen er der derimod trosfrihed. Protestanter i Brandenburg og katolikker i Schlesien er alle projsere.

De protestantiske prinser og fyrster i Tyskland er ikke meget for at kæmpe for en katolsk alliance mod en (for-melt) protestantisk konge. Og det er deres soldater heller ikke. Omvendt har de østrigske generaler heller ikke megen tillid til deres württembergske, protestantiske allierede, som oven i købet går i blå våbenfrakker som projserne.

Frederik selv er vel nærmest ateist, men han erkender troens betydning for soldaterne. Men da han får forelagt en Torkild Grosbøl-lignende sag, hvor en præst står til afskedigelse, fordi han ikke tror på opstandelsen, afgør Frederik sagen således:

Præsten bliver i embedet. Hvis han ikke ønsker at stå op på den yderste dag, kan han bare blive liggende.

Jeg vil ikke trætte med hele verdenshistorien siden Skabelsen - det må jeg trætte jer med en anden gang. Derfor hopper jeg frem til det Herrens år 1640, hvor Frederik Wilhelm bliver Kurfyrste af Brandenburg. Han har fået ogenavnet Den store Kurfyrste. I 1644 opretter han den første stående hær i Brandenburg-Projsen, og den 18. juni (bemærk datoen) 1675 vinder denne hær sin første sejr i slaget ved Fehrbellin.

Den store Kurfyrste og hans efterfølgere

I 1653 indgår han en aftale med stænderforsamlingerne (der hovedsagelig består af adelige) i Brandenburg og Pommern. Aftalen giver kurfyrsten ret til at udskrive skatter, og dermed til at finansiere en hær, uden om adelen. De fritages til gengæld for jordskatter, hvilket hæver landadelens (junkernes) levestandard over borgerne. Adelen motiveres til at udnytte fæstebønderne til at få mest muligt ud af selv de mest fjerntliggende, sandede jorde. Det gør de med hård hånd og tunge, og ofte med stokkeslag. En fremragende officersklasse!

I 1688 bliver Frederik 3. kurfyrste af Brandenburg. Da både Spanske Arvefølgekrig og Store Nordiske krig bryder ud i 1700, ser Frederik mulighed for at hæve sin status. Han hersker blandt andet over Østprojsen, som teknisk ikke er en del af det Hellige Tysk-Romerske Kejserrige. 15. januar 1701 lader han sig krone i Königsberg som Kong Frederik den Første i (og ikke af) Projsen. Der går dog ikke mange år, før han lige så stille skifter i ud med af.

Med fordel lejer han projsiske hærstyrker ud til deltagelse i Spanske Arvefølgekrig. Som leder ansætter han Leopold I, prins af Anhalt-Dessau, af eftertiden kaldt Der Alte Dessauer. Han indfører kadencemarch i hæren, pelotonild, og ladestok af jern.

I 1713 dør Frederik I. og Frederik Wilhelm I. bliver konge. Han tager afstand fra det ekstravagante liv ved den franske Solkonges Hof (man kan jo gøre en dyd af nødvendigheden) og lægger i stedet vægt på den ære, det er at bære den simple, blå våbenfrakke. Han øger den projsiske hær fra 40.000 mand til 76.000 mand, og bliver i øvrigt berygtet i hele Europa for sin mani med at samle kæmpestore mænd fra hele Europa i sit Grenadergarde regiment på 3.000 mand. De laveste er omkring 180 cm høje, den højeste knap 240 cm.

Han bytter sig til et bayreuthsk dragonregiment for noget Meissner porcelæn. Ikke overraskende får regimentet ogenavnet Porcelænsdragonerne - i hvert fald indtil deres sejrige ridt i slaget ved Hohenfriedberg i 1745. Og i Bayreuth kalder man porcelænet for Dragonenvasen.

Riget regeres i øvrigt af Tobakskollegiet, kongens venner. De mødes hver aften over øl og tobak og beslutter, hvordan tingene skal gøres. Kongen er så brutal, at det bliver for meget for hans ældste søn Frederik, så han forsøger at stikke af. Hvorefter faderen stiller ham for en krigsret for at få ham henrettet! Det lykkes dog ikke - ellers beretningen sluttet nu.

Frederik II

I 1740 bliver Frederik II konge af Projsen. Samme år bliver Maria Theresia dronning af Østrig og Ungarn, og for første gang i mange år er det ikke den Østrigske regent, der er kejser af det Tysk-Romerske Kejserrige. Set med Frederiks øjne er landet svækket, og han benytter lejligheden til at erobre Schlesien i 1741. I de to schlesiske krige 1740-42 og 1744-45 fastholder han sin erobring og indlemmer Slesien i Projsen.

I 1756 lykkes det for det østrigske diplomati at skabe en alliance mellem Frankrig, Rusland og Østrig. Alliancen er offensiv og har til formål dels at eliminere Projsen som stormagt in spe ved at reducere det til et kurfyrstedømme, dels (især) at give Østrig provinsen Slesien tilbage. I Østrig og Ungarn hersker Marie Theresia stadig, hendes mand Franz Stefan er blevet valgt som kejser i Det hellige Tysk-Romerske kejserrige. Det er således en betydelig del af Europas hære, der truer Projsen. Udover Frankrig, Østrig, Ungarn, De østrigske Nederlande og Østrigsk Lombardi samt Rusland, er det formelt alle tyske småstater (inklusive Brandenburg), der indgår i alliance. Også svenskerne slutter sig til alliance.

Projsen er derfor stort set alene. Naturligvis vil Frederik ikke føre krig mod sig selv, så Brandenburg stiller naturligvis ikke sit troppekontingent. Med Frankrig som modstander er England en sikker allieret. Da kong George er af hannoveransk afstamning, går Hannover med på projsisk side. Det samme gør enkelte andre nordtyske stater, f. eks. Braunschweig.

Syvårskrigen - Frederik i knibe

Frederik er ikke den, der sætter sig ned og venter på, at ulykkerne vil ramme ham. Han ved, han har fordelene af de indre linier. Han griber initiativet i august 1756 og invaderer nabolandet Sachsen. Efter slaget ved Lobositz mod en østrigsk hjælpstyrke den 1. oktober 1756 omringer Frederik den sachsiske hær ved Pina og tvinger den til overgivelse. Soldaterne

bliver ikke krigsfanger. De bliver tvangsindrullet i den projsiske hær. Kun enkelte sachsiske enheder, som ikke var med ved Pina, fortsætter krigen på østrigsk side.

I 1757 indleder Frederik forårsfelttoget ved at vise, at han mestrer kunsten at marchere delt og kæmpe samlet. I maj vinder han slaget ved Prag, hvor de overlevende østrigere inklusive Maria Theresas svoger prins Karl af Lorraine må søge tilflugt i byen.

Frederik indleder en belejring, men 18. juni (der var datoen igen) lider han et stort nederlag til en østrigsk undsættelseshær under feltmarskal Daun i slaget ved Kolin. De næste 4 måneder ser det sort ud for Frederik. En fransk hær slår den hannoveranske hær 26. juli, besætter Hannover by og tvinger Hannover ud af krigen gennem en separatfred. I Sydtykland rykker en anden fransk hær under general prins Soubise frem over Frankfurt am Main og støder til Rigshæren under den østrigske feltmarskal prins von Saxe-Hildburghausen. Rigshæren er under opstilling. Østprojsen invaderes af en russisk hær. Den gamle marskal Lehwald prøver at stoppe den ved et angreb ved Gross Jägersdorf øst for Königsberg 30. august, men må gå tilbage. Svenskerne rykker fra Stralsund mod Stettin, og der er ingen projsere til at imødegå den trussel.

Frederik selv prøver at dække Sachsens hovedstad Dresden, medens hans broder prins August forsøger at dække hovedmagasinet i Bautzen på den vigtige forbindelsesvej mellem Dresden ved Elben og Breslau ved Oder. Det gør prins August, der er tronfølger og dermed Prinz von Preussen, så dårligt, at en stor del af hæren deserterer (især sachserne), og resten bliver udhungret. Frederik fyrer sin bror og bortviser ham fra hæren, uden at tale med ham siden (broderen dør året efter). Hertugen af Braunschweig-Bevern overtager kommandoen støttet af Frederiks nære ven, general Winterfeld, der ofte fungerer som Frederiks stabschef (selvom det begreb ikke er opfundet på dette tidspunkt). Desværre bliver Winterfeld dræbt i slaget ved Moys 7. september.

Medens den østrigske hær under prins Karl således holder Frederik og Bevern i skak, rykker en anden østrigsk hær under ledelse af den ungarske general Nadasy ind i Schlesien og belejrer den mest moderne fæstning i Europa, Schweidnitz. Det lykkes en anden ungarsk general Hadik med 3.500 mand at liste sig igennem de projsiske linier, og 16. oktober indtager han Berlin, brandskatter byen, og slipper væk med 225.000 rigsdaler samt 24 par damehandsker med Berlins monogram. Handskerne forærer Hadik til Maria Theresa. Hun har lidt svært ved at finde en grimasse, der kan passe, da hun opdager, at det er 48 venstrehåndshandsker, hun har fået. Hvem siger, at projsere ikke har humor?

Til gengæld lykkes det for Bevern at komme først til Breslau. Prins Karl er også rykket til Schlesien for at sikre erobringen af provinsen og vinterkvarterer til hæren. Schweidnitz falder 12. november. Derefter angriber den samlede hær Bevern 22. november og erobrer, delvis ved list, Breslau. Bevern tør ikke møde Frederiks vrede, så han lader sig tage til fange dagen efter. Ryttergeneralen Zieten fører de slagne styrker tilbage til Glogau

Frederik viser sig som den store, både over for fjenden og over for sine egne

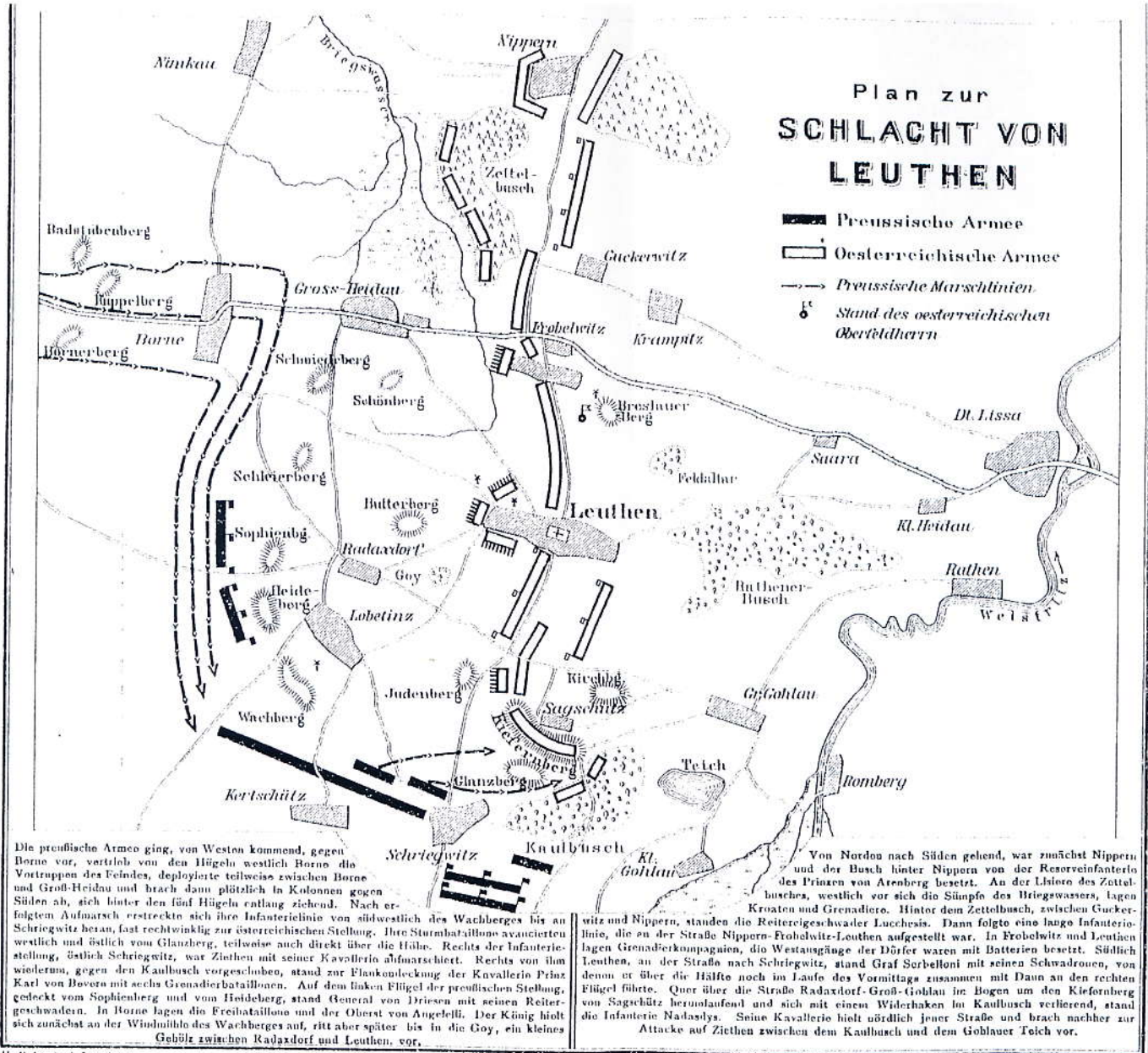
Men krigslykken vender. Russerne kan ikke forsyne sig i Østprojsen, og må derfor gå tilbage. Det frigør marskal Lehwald til at rykke mod svenskerne og redde Stettin. Kong George nægter at ratificere den hannoveranske fredstraktat, og han vil nu sende britiske styrker til fastlandet til støtte for den hannoveranske hær.

5. november lykkes det Frederik ved Rossbach at angribe den tre gange større hær under Hildburghausen, som dels består af den franske hær under Soubise og dels rigshæren. På få timer er sejren i hus, rigshæren i opløsning, og franskmændene på tilbagetog.

Frederik skrev til sin ven i udenrigsministeriet, grev Finck von Finckenstein: „Nu er lykken begyndt, men den skylder mig endnu en hel del.“

Plan zur SCHLACHT VON LEUTHEN

- Preussische Armee
- Oesterreichische Armee
- Preussische Marschlinien
- Stand des oesterreichischen Oberfeldherrn

Die preussische Armee ging, von Westen kommend, gegen Borne vor, verteilte von den Hügeln westlich Borne die Vortruppen des Feindes, deployierte teilweise zwischen Borne und Gross-Heidau und brach dann plötzlich in Kolonnen gegen Süden ab, sich hinter den fünf Hügeln entlang ziehend. Nach erfolgtem Aufmarsch erstreckte sich ihre Infanterielinie von südwestlich des Wachberges bis an Schriegwitz heran, fast rechtwinklig zur österreichischen Stellung. Ihre Sturmabteilungen avancierten westlich und östlich von Glaubtitz, teilweise auch direkt über die Höhe. Rechts der Infanteriestellung, östlich Schriegwitz, war Ziethen mit seiner Kavallerie abmarschiert. Rechts von ihm wiederum, gegen den Kaulbusch vorgeschoben, stand zur Flankendeckung der Kavallerie Prinz Karl von Bovero mit sechs Grenadierbataillonen. Auf dem linken Flügel der preussischen Stellung, gedeckt vom Sophienberg und vom Heideberg, stand General von Driesen mit seinen Reitergeschwadern. In Borne lagen die Freibataillone und der Oberst von Angeli. Der König hielt sich zunächst an der Windmühle des Wachberges auf, ritt aber später bis in die Goy, ein kleines Gehölz zwischen Radaxdorf und Leuthen, vor.

Von Norden nach Süden gehend, war zunächst Nipporn und der Busch hinter Nipporn von der Reserveinfanterie des Prinzen von Arenberg besetzt. An der Lisere des Zettelbusches, westlich vor sich die Sümpfe des Briegswassers, lagen Kroaten und Grenadiere. Hinter dem Zettelbusch, zwischen Guckerwitz und Nipporn, standen die Reitergeschwader Luchesis. Dann folgte eine lange Infanterielinie, die an der Straße Nipporn-Frobelwitz-Leuthen aufgestellt war. In Frobelwitz und Leuthen lagen Grenadierkompagnien, die Westausgänge der Dörfer waren mit Batterien besetzt. Südlich Leuthen, an der Straße nach Schriegwitz, stand Graf Sorbelloni mit seinen Schwadronen, von denen er über die Hälfte noch im Laufe des Vormittags zusammen mit Daun an den rechten Flügel führte. Quer über die Straße Radaxdorf-Gross-Gohlau im Bogen um den Kiefernberg von Sagelschütz herumliefend und sich mit einem Widerhaken im Kaulbusch verliedend, stand die Infanterie Nadasslys. Seine Kavallerie hielt nördlich jener Straße und brach nachher zur Attacke auf Ziethen zwischen dem Kaulbusch und dem Goblauer Teich vor.

Zullehweislich, Leuthen

Verlag v. Georg Wigand, Leipzig

Wagner & Debes, Leipzig

Alle forventer, at Frederik nu skyndsomst vil gå i vinterkvarter. Feltoegssæsonen er for længst forbi, og det dårlige vejr sætter ind.

Frederik med hans sejrige hær af projsere og pommeranere (de fleste sachserer er enten stukket af eller befinder sig hos Bevern) vælger at fortsætte. Han marcherer mod Slesien, medens marskal Keith (skotte med erfaring fra Culloden 1745) med kun 7.000 mand laver et dristigt fremstød mod Prag. Østrigerne bider på krogen, forlader blokadestillingen nær Bautzen og marcherer til Prag med 28.000 mand. Frederik fortsætter uhindret mod Breslau. Da han erfarer, at Bevern har tabt fæstningen, beslutter han straks at generobre den. Han beordrer Zieten til at slutte sig til sig. 28. november erobrer Frederik broen ved Parchwitz over Katzbach (en biflod til Oder), fordi de kroater og husarer, der skal bevogte broen, er gået til marked i byen. Dagen efter samler østrigerne en lille styrke på 2.000 kroater og 2 husarregimenter ved Neumarkt for at observere, om Frederik bliver i Parchwitz.

2. december forenes de to projsiske hære ved Parchwitz. Zietens styrker, og ikke mindst officererne, frygter mødet med Frederik. Men her viser Frederik sit livs bedste situationsformommelse for soldaternes moral. Han lader de slagne styrker blande sig med de sejrende fra Rossbach, og går selv rundt og taler venligt med alle.

Dagen derpå holder han den mest inspirerende tale til sine generaler, han nogensinde har holdt. I talen roser han generalerne for den indsats, de har ydet fædrelandet og ham selv. Han forklarer, at han stik mod krigskunstens regler agter at angribe den østrigske hær, uanset den er meget større og i gode stillinger ved Breslau. Han tilbyder på stedet at fritstille enhver, der ikke vil følge ham, og lægger ikke skjul på, at resultatet kan blive døden for mange. Men han truer også med at lade ethvert rytterregiment, som ikke kaster sig mod fjenden, afsidde og omdanne til en garnisonsenhed, og at fratage infanteriet deres faner og sabler samt oplag på frakkerne, hvis de ikke rykker

frem på ordre. Alle generalerne går positive fra talen og går ud for at opmuntre enhederne.

Frederik rider også selv rundt blandt enhederne. Han ved, at de fleste sachserer og hvervede er deserteret, især efter slaget ved Breslau. Det er hovedsageligt ægte projsere, hvoraf mange er veteraner fra de første schlesiske krige, som er tilbage. Frederik hilser Garde du Korps: „God aften“. En gammel kyrasser svarer: „Hvad bringer du os så sent, Fritz?“ „Gode nyheder, born. I morgen skal I give østrigerne en ordentlig gang prygl.“ „Det skal ske, om så Djævelen tager os“, svarer kyrassereren. „Men betænk dog, hvor fjenden står, og hvordan han har forskanset sig?“ „Om han så har Djævelen foran sig og omkring sig, så smider vi ham alligevel ud“. „Godt, jeg vil se, hvad I kan. Læg jer ned og sov godt“. „God nat, Fritz“, svarer kyrassereren.

Frederik rider videre til regimentet Mantuffel, der består af pommeranere. I Tyskland har man et ordsprog: En pommeraner marcherer, til han falder død om. En projsere marcherer,

til han falder om. En sachser marcherer, til han bliver træt. En rhinlænder marcherer, så længe han har lyst.

„Nå børn, i morgen vil vi se, at fjenden nok er flere end os“, siger Frederik. „Lad det være rigtigt, men der er ingen pommeranere i deres rækker. Du ved jo, hvad pommeranere kan“. „Ja, vist ved jeg det. Ellers kunne jeg slet ikke udkæmpe slaget. Men sov nu godt, i morgen har vi altså slået fjenden, eller også er vi alle døde“. „Ja, døde eller har sejret“, svarer hele regimentet.

Frederik benytter lejligheden til at skrive sit testamente. Den projsiske stat skal videreføres af prins August, og Frederik selv vil begraves i Sanssouci sammen med sine hunde ved nattetid uden nogen ceremoni.

Men også prins Karl gør sine overvejelser. Han mener, at Frederik er kommet til Schlesien for at gå i vinterkvarter og udnytte provinsens ressourcer bedst muligt. Det vil han også - men ikke sammen med østrigerne! Derfor vil det være hensigtsmæssigt at indkapsle Frederik ved Parchwitz. Karl beslutter at forlade de gode stillinger ved Breslau (de samme, som Bevern kæmpede fra) og rykke fredsmæssigt frem til Neumarkt. Feltbageriet sendes afsted på forhånd, det tungeste artilleri efterlades i Breslau, og hæren marcherer uden nævneværdig sikring. Han er allerede så langt i forberedelse af vinterkvarterer, at de midlertidige grenaderbataljoner er opløst, og kompagnierne er returneret til deres respektive bataljoner.

Den 4. november begynder fremrykningen. Frederik er i spidsen sammen med to husarregimenter, og da han når frem til Neumarkt, ser han masser af røg. En bonde oplyser, at det er røgen fra de østrigske feltbagerier. Frederik lader 5 eskadroner af de hvide husarer (fårene) sidde af og angribe som infanteri. Byen og bageriet erobres, østrigerne mister 300 kroater, og de østrigske husarer går som sædvanligt tilbage uden kamp. Frederik ser med undren på markeringsflagene uden for Neumarkt, hvor den østrigske hær forventes at bivouakere for natten. Frederik ved fra sine husarpatruljer, at østrigerne er blevet forsinket ved overgang over den lille biflod Lohe.

De projsiske soldater bliver glade for at få friskbagt brød, men de østrigske soldater kommer til at gå sultne i seng. Og mange kommer til at kæmpe, uden at have fået mad i flere døgn.

Da Karl kommer frem til Lissa, møder han de flygtende kroater, hvoraf en del er blodplettede. Han erfarer nu, at Frederik rykker frem og er meget nær. Et slag den følgende dag er uundgåeligt.

Inden jeg gennemgår selve slaget, vil jeg sige lidt om de to hære.

Hvordan ser den projsiske hær ud?

Et infanteri regiment består typisk af to bataljoner, hvor hver bataljon har 5 musketer- og 1 grenaderkompagni. Ved krigsudbrud inddeles bataljonerne i 4 divisioner og to pelotoner à 24 roder (72 mand). Hertil kommer et antal overkomplette og overoverkomplette som umiddelbar personelreserve. Grenaderkompagnierne samles fra to regimenter til selvstændige grena-

derbataljoner. Bataljonen danner linie med 3 geledder, og bevæger sig langsomt (ca. 75 skridt pr. minut) med stive ben, nærmest som vores fanemarch. Det er muligt at marchere skråt i forhold til frontretningen. Formationsændring udføres med 120 skridt i minuttet. Formationerne er linie, karré og marchkolonne. Kamp i spredt formation gør man ikke meget i. Dertil anvender man fribataljoner, som oprettes ved hvervning i udlandet i krigstider.

Rytteriet består af kyrasserer, dragoner og husarer. Kyrasserer og dragoner har 5 eskadroner, husarer 10. Hver eskadron består af 140-190 mand, der er inddelt i 4 delinger. Der kæmpes i linie på 2 geledder, men angreb i kolonne bliver også udført for at opnå et flankeangreb eller udnytte et hul i fronten. I Projsen er husarerne regulært rytteri, og det er ofte husarerne, der laver opfølgings- og flankeangreb. Husarregimenterne deles ofte i to dele, der nogle gange betegnes som bataljoner. Angreb udføres så vidt muligt i galop.

Også rytteriet øges med et antal frihusar-enheder. De kan sjældent anvendes som slagrytteri. En undtagelse er dog oberst Bellings husarbatallion, der senere bliver et regulært husarregiment. Det er den enhed, der fanger en svensk husarlojtnant v. Blücher, der vælger at indtræde i tilfangetagende enhed i stedet for at være krigsfange. Et godt valg, der fører til feltmarskalsstaven og en tur til Belle Alliance i 1815.

Artilleriet har ikke ligefrem Frederiks bevågenhed. Det er jo noget med anvendt matematik, geometri, fysik og kemi - som Frederik er temmelig ukyndig i. Heller ikke adelen har interesse heri, så våbenarten opstilles primært af borgerskabet.

På trods af, at artilleri inkl. fæstningsartilleri er temmelig omfattende under syvårskrigen, er Inspektøren for artilleriet oberstlojtnant. Ved syvårskrigen start har artilleriet 2.500 mand.

Udover fæstningsartilleriet, som jeg ikke vil komme nærmere ind på, består artilleriet af to typer piecer: Bataljonspiecer og batteripiecer. I 1757 er bataljonspiecer korte 3- og 6-punds kanoner (haubitzer kommer til i de næste år), medens batteripiecerne er korte 12- og 24-punds kanoner. Ved Leuthen har general Zieten vist det initiativ at medbringe 10 lange 12-punds kanoner og 7 morterer fra fæstningen Glogau.

Disse 12 pundere viser sig at være særdeles effektive, både i træfsikkerhed, virkning i målet, samt ikke mindst moralsk. De får hurtigt øgenavnet Brummerne blandt både ven og fjende. Der skulle hele 10 heste til at trække en Brummer, der på trods af vægten ikke synker ned, da jorden er frossen.

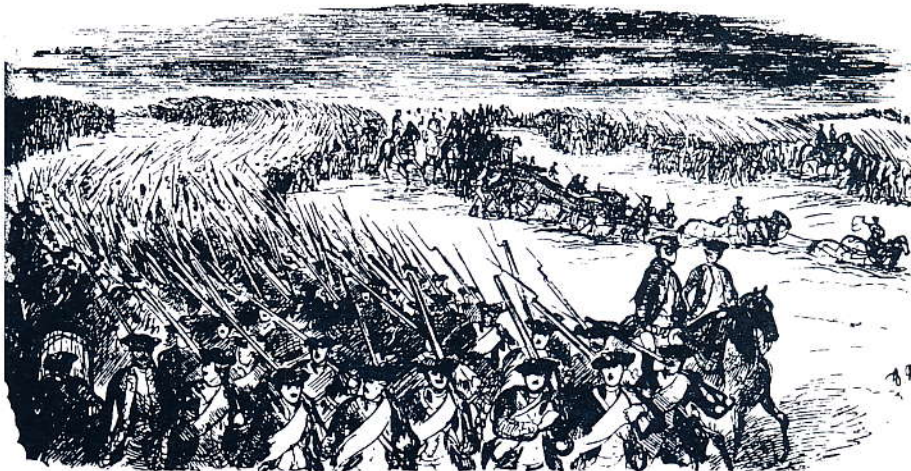
Alt mandskab er på denne tid soldater, men trænkuskene består af personel, der ikke kan anvendes i fodfolk eller rytteri pga. størrelse eller andre skavanker (undermålere). De har ikke afljnt værnepligt, men er indkaldt ved krigsudbruddet året før. Rytteriet har afgivet få officerer og befalingsmænd til at holde styr på dem og lære dem det fornødne - men det har næppe været de mest lovende, der blev afgivet til denne tjeneste. Ved Leuthen har de fået en del erfaring, og de klarer sig godt.

Hver infanteribataljon er tildelt 2 eller 3 bataljonspiecer. Hver piece har et prods med forhåndsammunition - en projsisk opfindelse, som endnu ikke har bredt sig til andre lande. Endvidere en let ammunitionsvogn pr. piece. Såvel prods som vogn trækkes af kun to heste. Der følger 4 uddannede artillerister med hver piece samt de nødvendige trænkuske. Resten af betjeningen afgives af bataljonen, der også erstatter faldne artillerister med infanterister. Bataljonen bruger primært de overkomplette, men dem er der næppe nogen tilbage af ved Leuthen.

Batteriet består af 10 piecer, normalt er der kun een piecetype. Disse betjenes primært af artillerister, men der afgives supplerende mandskab til batterierne inden slaget. Ved Leuthen er man så heldige at råde over noget erstatningsmandskab til rytteriet, som man ikke har heste til. De afgives så til artilleriet.

Ingeniører beskæftiger sig ikke med feltslag. De enkelte bataljoner har tommermænd, som kan hjælpe med at rydde forhindringer.

Ved Leuthen har Frederik en styrke på 47½ bataljoner, 133 eskadroner og 78 batteripiecer (10 Brummer, 39 korte 12-pundere, 14 24-pundere, 8 haubitzer og 7 morterer), i alt ca. 35.000 mand. De sejrige enheder fra Rossbach var på ca. 600 mand pr. bataljon og 120 mand pr. eskadron, enhederne fra Breslau betydelig mindre. Der er generelt tilgået erstatningsmandskab, og kort før slaget har soldaterne fået udleveret nye uniformer.

Den østrigske hær og dens forbundsfæller

Modstanderne ved Leuthen er primært fra Østrig og Ungarn (inkl. De østrigske Nederlande og de østrigske landområder i Italien) samt kroaterne. Men hæren indeholder også et kontingent fra Württemberg, et fra Bayern, en kavaleribrigade fra Sachsen, (som har undgået resten af den sachsiske hærs skæbne året før), samt et regiment fra Würzburg. Det sidste viser sig at få en betydelig rolle i slaget.

Et østrigsk infanteriregiment består af 2 bataljoner à 6 füsilierkompagnier samt to grenaderkompagnier. Bataljonen inddeles i 16 delinger på tværs af kompagniinddelingen. I efteråret 1757 er østrigerne begyndt at træde an på 3 geledder i stedet for 4.

Det må have givet usikkerhed under slaget, at 4. geled ikke er til rådighed som angrebsreserve med sværd i hånd, og første geled ikke længere skal holdes igen som ildreserve. Også karré skal dannes på en ny måde, idet bagsiden hidtil har været dannet af 4. geled. Kun ved særlige lejligheder samles grenadererne i særlige grenaderbataljoner, ellers kæmper de på regimentets fløje. Der kæmpes primært i linie, men karré og marchkolonne anvendes også. Grenaderbataljoners karréer er i øvrigt trekantede. Kamp i spredt formation overlades til kroaterne, de såkaldte Grenzerenheder. Grenzerne kan dog også kæmpe i sluttet formation.

De fleste håndvåben i den østrigske hær er nu forsynet med ladestokke af jern, men enkelte enheder har formodentlig stadig ladestokke af bøgetræ.

Ligesom projsjerne har østrigerne også kyrasserer, dragoner og husarer, men husarerne er alene til „den lille krig“, ikke slagrytteri. Ved optræk til kampe med projsjerne gør de sig usynlige hurtigst muligt. Kyrasserer og dragoner har 6 eskadroner og et elitekompagni i hvert regiment. Elitekompagniet kaldes hhv.

karabiner og grenader kompagni, og kæmper sammen med regimentet. Regimentet kæmper på tre geledder, hvor projsjerne kæmper på to geledder. Projsjerne vil derfor alt andet lige overfløje modstanderen.

Husarregimenterne havde allerede været udsat for to organisationsændringer siden krigens udbrud året før. På papiret består regimentet af 1300 mand i 6 eskadroner (ingen eliter), men det mål er næppe nået. Desuden findes der særlige Grenzhusar regimenter med varierende organisation og styrke.

Det østrigske artilleri er formodentlig det bedste i verden på dette tidspunkt. Piecerne er moderne, lette og effektive bronzekanoner. Bataljonskyts er 3- og 6-punds kanoner, batteriskyts korte og lange 12-pundere, 18- samt 24-pundere. Endvidere er der 7- og 10-punds haubitzer. Kroaterne fik i 1757 udleveret superlette piecer: 1-, 2- og 2½ pundige kanoner samt 4-punds haubitzer.

Mandskabet er grundigt uddannet, og stort set ethvert avancement er muligt inden for korpset. Mandskabet får 1/3 mere i løn end en infanterist, og desuden har mandskabet forskellige privilegier i felten. Dog er trænet (Ross-Partei) lige så nyopstillet som det projsiske. Der er oprettet et særligt artilleri füsilierregiment, som afgiver mandskab til betjening af piecerne sammen med artilleristerne.

Der er dog betydelig flere artillerister pr. piece i den østrigske hær end i den projsiske og flere heste til at trække piecerne. Der er 2 heste til en 3-punds kanon, 3 til en 7-punds haubitze, 4 til en 6-punds kanon, og 6 til en 12-punds kanon.

Ved Leuthen består den østrigske hær af 85 bataljoner, 125 eskadroner, 65 tunge piecer og 170 bataljonspiecer. Hertil kommer 3 bataljoner kroater og 4 husarregimenter. Styrken var i alt ca. 65.000 mand under ledelse af prins Karl af Lorraine.

Slagmarken giver Frederik hjemmefordel

Slagmarken ved Leuthen ligger på begge sider af chausseen fra Neumarkt til Deutsch-Lissa. Mod nord begrænses den af linien Bischof-Nimkau-Nippem-Marschwitz, mod øst af vandløbet Weistriz (også kaldet Schweidnitzer Wasser), mod syd af Glanzbach, mod vest af linien Krintsch-Bischof. Terrænet falder let mod nord (ned mod Oder), og hæver sig lidt mod syd og sydvest. Der er et stort antal flade bakker, nogle alene eller i små grupper, andre i langstrakte højderygge med enkelte toppe. Imellem bakkerne ligger store marker. Højdeforskellen er reelt ubetydelig, og man finder ingen stejle skrænter. De fleste bakkedoppe bemærker man dårligt, når man ser på terrænet. De mest markante er Breslauer Berg øst for Frobeltwitz, Galgenberge og Lüttwitzhöhe nord for Borne, og højderyggen syd for Borne bestående af Schleier-, Butter-, Sophien-, Heide- og Wachberg. Endelig er der Sagschützer Hügelgruppe, hvor især Kiefernberg syd for Sagwitz er markant pga. de høje nåletræer.

Nord for chausseen er der adskillige skovområder. Ellers består området af marker og enkelte enge. De små vandløb, der støder til Oder eller Weistriz, er uden betydning for enhedernes bevægelser. En undtagelse er Briegswasser nord for Zettelbusch og Nippem, som yder støtte til østrigeres højre fløj. Syd for Leuthener og Rathener Busch er der enge med dybe grøfter. Weistriz kan kun passeres ad bro og dæmning.

Det havde sneet den 3. og 4. december, og sneen lå som et tyndt lag på den hårdt frose jord. Natten mellem 4. og 5. december var kold og klar, om morgenen kom der tæt tåge, der først var helt væk ved middagstid, hvor vejret blev klart. Ved mørkefald begyndte det at sne igen.

Om morgenen den 5. december står det klart for østrigerne, at de må forberede sig på et angreb fra projsjerne. De iværksætter en hastig rekognoscering af terrænet for at finde en egnet stilling. Den finder de omkring en kilometer foran bivouakområdet.

Prins Karls næstkommanderende, feltmarskal Daun (sejrherr fra Kolin) rider personligt op og ned langs den kommende stilling og spørger bønderne, hvad lokaliteterne hedder. Han får øje på et markant kirkespir bag en bakkedop og spørger en bonde: *Hvad er det?* Bonden tror, han spørger om bakkedoppen og svarer: *Det er her, vores konge plejer at holde under efterårsmanøvrerne, når han jager østrigerne af marken.* Svaret behagede ikke ligefrem Daun.

Terrænet har været brugt til projsiske efterårsmanøvrer 4 gange siden 1745, senest i 1754. De fleste projsiske generaler kender området som deres egen bukselomme.

For eksempel ved Zieten, at man kan føre store rytterstyrker gennem Kaulbusch, som østrigerne tror er inpassabel for rytteri. Og rækken af bjerge (som hæver sig 10 til 20 meter over det omkringliggende terræn, og generelt har samme højde som Himmelbjerget) dækker fuldstændig for den flankemarch, Frederik vælger at udføre.

Morgensang

Den prøjsiske hær træder an klokken 5 om morgenen i stilhed. Generalmarchen bliver ikke slået - man skulle jo nødigt vække østrigernes opmærksomhed. Frederik selv går rundt blandt enhederne, og kommer hen til Gardes du Korps: „*God morgen, Gardes du Korps*“. „*God morgen, Deres Majestæt*“, svarer soldaterne. „*Hvordan går det?*“ „*Fint, men det er forbandet koldt*“. „*Bare vent, drenge, det bliver snart alt for varmt*“.

Avantgarden består af alle prøjsiske husarer, et dragonregiment, tre fribataljoner, fodjægerne, ni bataljoner og de 10 Brummere. Frederik fører dem forsigtigt frem igennem mørke og morgentåge. Noget af overraskelsen går dog tabt, da soldaterne begynder at synge „*O Gott, du frommer Gott*“, ledsaget af regimentsmusikerne. Men Frederik ved, hvad troen betyder for general Zieten (født i pietismen) og soldaterne i almindelighed, så de får lov at synge. Omkring klokken 8 får han føling med to østrigske husarregimenter, nogle kroater samt den sachsiske kavaleribrigade under general Nostitz, tre chevaulegers regiment.

De prøjsiske husarer angriber øjeblikkeligt, de østrigske husarer gør sig som sædvanligt usynlige, og den sachsiske kavaleribrigade får klø. Den bliver jaget tilbage på landsbyen Borne, og her tager prøjserne adskillige fanger. Forfølgelsen fortsætter helt til de østrigske linier, uden at østrigerne forsøger at optage sachserne. De prøjsiske fribataljoner besætter Borne, og Frederik rider frem til Schönberg øst for Borne, syd for Gross Heidau. Her kan han i ro og mag betragte østrigernes opstilling 2 km borte. Den ser således ud:

Højre fløj støtter sig på en skov sydøst for Nippren. Det er en temmelig dårlig stilling for rytteri, for foran fronten ligger en anden skov, Zettelbusch. Den besættes af kroater.

Infanteriet står foran landsbyen Frobelwitz og støtter venstre fløj på landsbyen Leuthens vestkant. Syd for Leuthen står venstre kavalerifløj under general Serbelloni.

General Nadasdy dækker venstre flanke ved landsbyen Sagschütz med sit korps, der består af østrigske, bayerske og württembergiske styrker samt fire dragonregimenter.

Fire batterier er opstillet foran hele den østrigske front.

Den sachsiske kavaleribrigade deployeres bag Nadasdy.

Så er den i sikkerhed (troede de)

Klokken 11.30 kommer Frederiks hovedstyrke frem til Borne. Den marcherer i fire kolonner. Frederik lader de to nordligste kolonner begynde at deployere mod Gross Heidau. Samtidig fortsætter avantgardens husarer deres rekognosceringer mod østrigernes højre fløj. De to sydligste kolonner svinger mod syd, skjult bag højderyggen Schmiedeberg, Schleierberg o.s.v.

De østrigske soldater, der tror styrken ved Gross Heidau er hele den prøjsiske hær. De er forundret over, hvor lille hæren er, og situation og tidspunkt kommenteres: „Her kommer vagtparaden fra Potsdam“. Og prins Karl er overbevist. Han indsætter det østrigske reservekorps (8 bataljoner under v. Arenberg)

bag rytteriet på højre fløj. Endvidere fører han to kavaleribrigader fra venstre til højre fløj, hvortil Daun også begiver sig. Det betyder, at Nadasdy må sprede sit korps lidt mere ud for at dække fronten. Det må skyldes ukendskab til terrænet, at østrigerne forventer et angreb mod højre fløj. Terrænet er særdeles svært passabelt, især for rytteri.

Da de to første prøjsiske kolonner har passeret Borne, slutter de to andre kolonner sig på, og det hele marcherer mod syd. Østrigerne forholder sig til Frederiks forbavelse fuldstændig passive. Det vil kun kræve en enkelt husarpatulje på Butterberg 500 meter øst for Leuthen for at erkende, hvad Frederik pønser på. Men de østrigske husarer holder sig væk - de risikerer jo at møde prøjsere! Prins Karl erkender, at styrken ved Gross Heidau afmarcherer igen, men tager det som tegn på, at Frederik ikke tør angribe. At der i løbet af eftermiddagen kommer flere alarmerende meldinger fra Nadasdy, tager han sig ikke af. Hvad kan en ungarsk general (sejrherrn fra Schweidnitz) vide om krigsførelse, som en bror til den tyske kejser ikke ved? Det gamle princip gælder stadig: Når chefen har truffet en beslutning, ønsker han ikke at blive forvirret af kendsgeminger.

Den skæve flanke skriver militærhistorie

Ved Wachberg svinger de prøjsiske kolonner 60 grader til venstre. Da avantgarden har passeret Schriegwitz, foretager hele styrken en opmarch til venstre. Den prøjsiske hær er deployeret og klar til angreb. Modstanderen er omkring 800 meter væk.

Højre fløj består utraditionelt af seks bataljoner fra avantgarden, 3 musketerer og 3 grenaderer. Derefter kommer rytteriet, 5 kyrasser regimenter i første træfning med Garde du Korps på højre fløj, 4 dragonregimenter i anden træfning. Zietens eget husarregiment danner 3. træfning. Alt står syd for Kaulbusch, øst for Schriegwitz.

De sidste tre bataljoner fra avantgarden danner forspids foran de deployerede prøjsiske linier vest for Schriegwitz. Det drejer sig om regimentet Meyerinck og II/Itzenplitz. Bagved står resten af infanteriet i to træfninger, medens avantgardens rytteri danner tredje træfning. Venstre fløj er bag Wachberg, og her knækker den prøjsiske linie. Generalløjtnant Driesens rytteri udgør venstre fløj, og de er skjult bag Wachberg og Sophienberg med front stik øst.

Frederik rider op til I/Meyerinck til fanebærrerne, frikorporalerne v. Barsewisch og v. Unruh. Han udpeger retningspunkt for angrebet på Kiefernberg og formaner dem om ikke at gå for hurtigt. Til venstre for de tre fremskudte bataljoner kører de 10 Brummere frem. Så snart fremrykningen starter, kører kanonerne i stilling på Glanzberg. Starten går 13.15. En afvejning mellem Frederiks iver for at kontrollere alle detaljer, og fyrst Moritz, der gør Frederik opmærksom på, hvor få dagslystimer, der er tilbage.

De tre bataljoner støder på en våd bæk 300 meter for Kiefernberg. Samtidig afgiver tre württembergiske bataljoner på Kiefernberg ild. Men inden de har fået genladt, er de tre prøjsiske bataljoner på skudhold, afgiver en salve, og angriber i løb med bajonetten. Det får alle Württembergere til at gå hastigt tilbage, også dem i Kaulbusch, efterladende 7 piecer. Brummerne sætter 2 piecer ud af spillet.

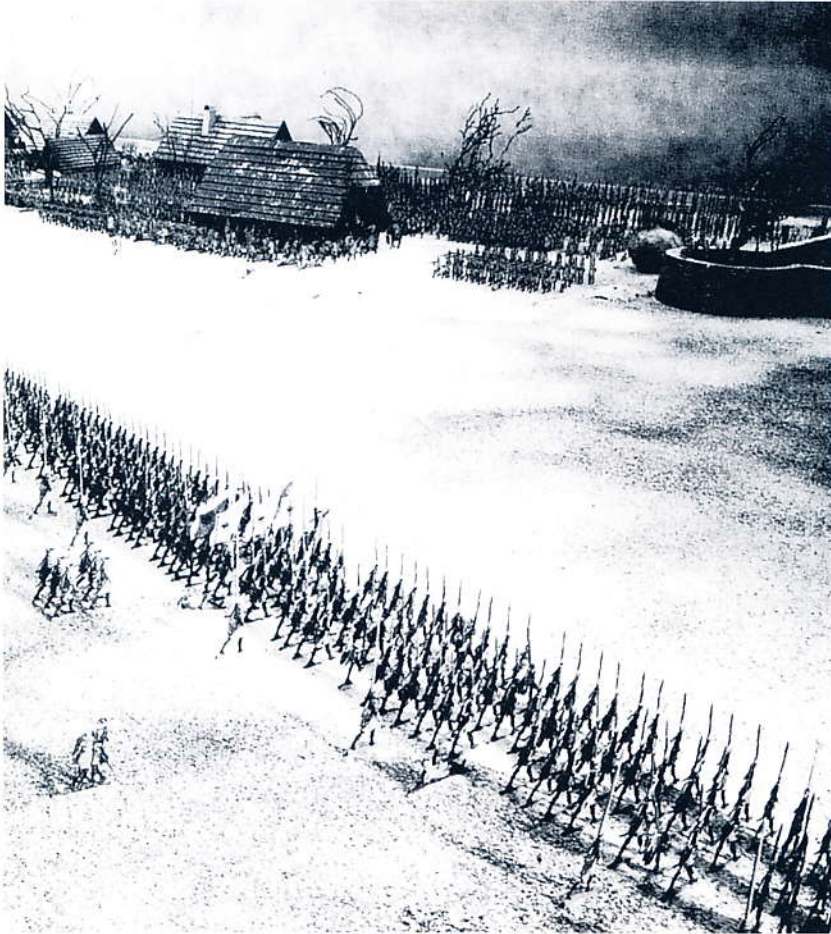
Nadasdys øvrige infanteri har det ikke for godt. Nadasdy har hastigt flyttet sit østrigske infanteri ind foran bayererne, så hastigt, at bataljonspiecerne ikke i alle tilfælde er nået at komme med. Men de bliver nu ramt dels i front af det store batteri, som den prøjsiske oberst Möller har kørt op på Judenberg, dels af Brummerbatteriet, der skyder flankerende på den østrigske linie. Og skråt fra østrigernes venstre fløj avancerer Frederiks fodfolk med skråmarch aftrappet til venstre. Og de prøjsiske bataljoner fungerer som en maskine. Pelotonsvis avancere de, afgiver ild, genlader og avancerer på ny. Det bliver for meget for østrigerne. De gør omkring og søger bagud. Panikken griber bayererne, og de følger med.

Zieten rykker frem

Klokken er blevet 14.00. Zieten udnytter nu sit kendskab til terrænet. Det virker umiddelbart inpassabelt for rytteri på grund af nåleskov, enge, grøfter og små damme. Men Kaulbusch er mere åben end den ser ud til. Zieten sender derfor 12 eskadroner kyrasserer (Garde du Corps har kun 2 eskadroner) frem, støttet af 20 eskadroner dragoner. Enkelte Württembergiske enheder, især Regiment Röder, forsøger at tage kampen op, men rytteriet angriber eskadronsvis, og vinder nemt flanke og ryg. Så Württembergere strømmer tilbage.

Nadasdy sender nu 43 eskadroner øst om Kaulbusch for at angribe Zietens rytteri. Forrest er den sachsiske chevaulegers brigade, ivrig

efter revanche for morgens uheldige kamp. Men de er uforberedt på at møde fodfolk (avantgardens 6 bataljoner, som dækker den projsiske flanke). De er opstillet med to bataljoner med front mod hhv. nord, øst og syd. Det er som at angribe en kæmpe karré. Den sachsiske general Nostitz bliver taget til fange, blødende fra 14 sår.

De østrigske eskadroner kommer i kamp med kyrassererne. Indledningsvis går det østrigerne godt, så kyrassererne må gå tilbage, men dragonerne griber ind. Overraskende rykker nu to østrigske husareregimenter (Nadasdy nr. 11 og Dessewffy nr. 34) ind i ryggen på dragonerne. Det er bestemt ikke hverdagskost at se østrigske husarer deltage i et feltslag. De angriber Stechow og Krochow dragonerne, og den projsiske generalmajor von Krochow der Junge lider den tort at blive taget til fange. Men dragonbrigaden v. Czetriz går til modangreb, og husarerne går skyndsomst tilbage.

Kampen har taget en halv times tid. Nadasdys infanteri har benyttet tiden til at løbe længst muligt i stedet for at ralliere, forfulgt af Zieten husarerne. Fodfolket søger dækning i de store skove Leuthener og Rathener Busch øst for Leuthen.

Prins Karl erkender, der skal gøres noget, og det hurtigt, ellers er slaget tabt. Projsjerne kan jo rulle hele hæren fra dens venstre fløj. Reservebrigaden, som passivt står på højre fløj, befales til Leuthen by, bogstaveligt talt i løb. En time senere er de fremme, uden bataljons-pjecer og temmelig forpustede.

Den østrigske hovedkamplinie skal dannes syd for Leuthen by, med begge flanker buende

bagud. De østrigske enheder gør simpelthen venstre om og marcherer sydpå. Efter Leuthen svinger de mod øst. Det er en helt uvant måde at manøvrere på, og den sker under kraftig projsisk beskydning. Enhederne fra anden træfning skal igennem Leuthens snævre gader, hvor der opstår trafikpropper. Resultatet er, at nogle bataljoner i anden træfning kommer ud af byen i en formation med 100 geledder, blot for at konstatere, at første træfning er gået tilbage til køkkenhaverne, og projsjerne er klar til at angribe. Og alt imens fuldkuglerne hamrer ind i de tætpakkede formationer. Og de mortarer, Zieten har medbragt fra Glogau, tages nu i anvendelse. Det er højst usædvanligt i et feltslag, men granaterne giver god virkning i byen.

Klokken er nu 15.00. Østrigerne har fået etableret forsvarslinien i sydkanten af Leuthen. Fyrst Moritz rider rundt og sikrer, at de projsiske bataljoner bliver genordnet efter kampene og passagen af Sagschütz. Brummerbatteriet trækkes frem, så det kan beskyde det østlige hjørne af Leuthen. Venstre rytterifløj bliver stående i skjul bag ved Sophienberg.

Von Möllendorffs kirkegang

Klokken 15.30 skrider projsjerne til angreb på Leuthen.

De kommer hurtigt ind i køkkenhaverne, men herefter er det hårdt arbejde at trænge frem til den øst-vestgående hovedgade. Da de når frem, opdager de, at den katolske kirke har en solid og 3-4 meter høj stenmur. Alle hjørner er forsynet med runde afslutninger, der rager frem som bastioner. Kirken forsvares af en bataljon

af regimentet Rot-Würzburg. Biskoppen af Würzburg var Østrig meget hengiven, og han havde opstillet to infanteriregimenter med henholdsvis blå og røde opslag. Deraf navnet Rot-Würzburg.

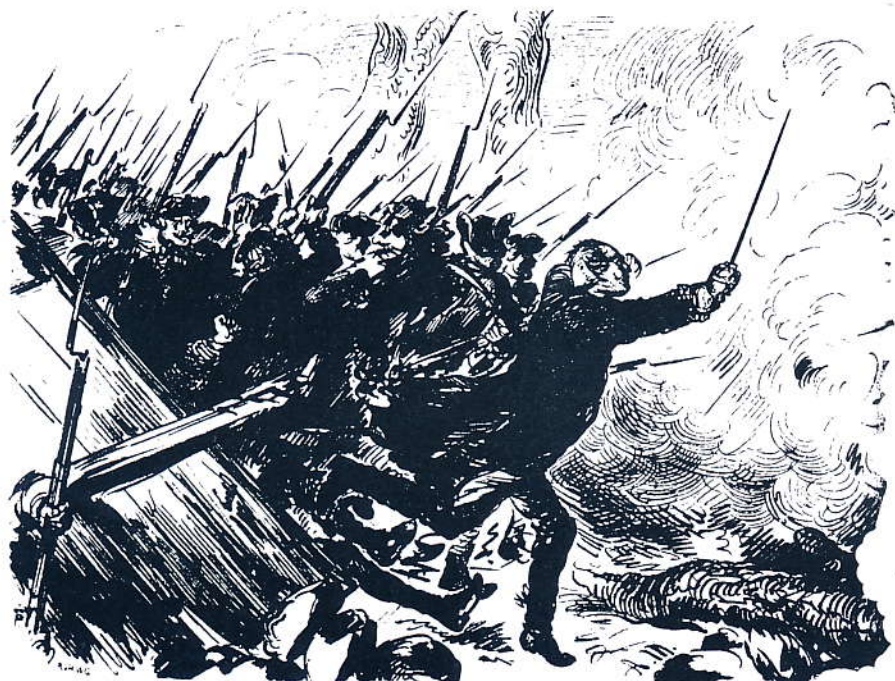
De nærmeste enheder til at angribe kirken er II og III bataljon af Garden (regiment nr. 15) samt Garde-Grenader regiment (nr. 6), den tidligere kæmpegarde, nu kun en bataljon. De prøver at storme, men det bliver afslået. Efter genordning går de frem påny. Chefen for III/Garden rykker frem mod østporten, men tøver. Skal han storme eller indlede en ildkamp? Så brøler en af kompagnicheferne, en kaptajn v. Möllendorff: „Vi kan ikke stå her og spekulere på, hvad vi skal gøre. En anden mand op foran“. Og han sætter selv i løb mod porten sammen med sit kompagni. Nogenlunde samtidig lykkes det II/Garden med deres bataljons-pjecer at skyde en breche i sydturen (der hvor mindesmærket står i dag). Garden stormer ind, men Rot-Würzburg viger ikke. Kun 4 officerer og 33 menige må til sidst give op og trække sig kæmpende ud af kirkegården, medbringende den ene fane (af fire).

Det kan næppe undre, at v. Möllendorff bliver udnævnt til major og fungerende bataljonschef samme aften. Den hidtidige bliver kasseret. Möllendorff får endvidere Pour le Merite, og bliver senere feltmarskal. Han havde også udmærket sig i slaget ved Sohr, hvor han blev forfremmet fra løjtnant til kaptajn. Han bliver fanget ved Auerstadt i 1806, men Napoleon er så imponeret over hans indsats gennem hele livet, at han sætter ham fri, og endda tildeler ham Æreslegionen.

Klokken er 16.00. Med erobringen af kirkegården har projsjerne kontrol med Leuthen. Medens de genordner og genforsyner (Frederik har været så forudseende at lade ammunitionsvogne følge fremrykningen), genordner østrigerne på Windmühlenberg nord for Leuthen, støttet på en hulvej, og med alt østrigsk artilleri i stilling på bakken. Og her holder de stand. Projsjerne optager ildkampen, og selv om de visse steder skyder hurtigere og bedre, så viger østrigerne ikke. Regiment Forcade er rykket frem vest for Leuthen, hvor det får det østrigske artilleris fulde opmærksomhed, medens Frederik lader det projsiske artilleri inkl. Brummere køre frem på Butterberg. Regimentet Forcade mister 260 mand på mindre end en halv time, og går hastigt tilbage i dækning syd for Leuthen. Det er næsten ikke til at reorganisere regimentet. Fyrst Moritz fører avantgardens ni bataljoner frem øst for Leuthen, men østrigerne viger ikke. Og tiden går, og dagslyset svinder.

Et hovedløst initiativ er sjældent nok

Rytteriet fra den østrigske højre fløj er trukket frem syd for Gross Heidau. Chef er kavaleri-general grev Lucchese, og han øjner nu sin chance. Han rykker frem med svingning til venstre, hvorved han flankerer både det samlede projsiske artilleri på Butterberg og den projsiske kamplinie nord for Leuthen. Oven i købet svæver den projsiske venstre flanke tilsyneladende i luften med Regiment Forcades til-

bagegang. Klokken 16.30 giver han ordre til angreb.

At angribe uden at rekonoscere forinden er at angribe med hovedet under armen. Dette bliver hurtigt muligt for den østrigske general Lucchese, for en prøjsisk kanonkugle river hovedet af ham. Men angrebet fortsætter. Imedens har generalløjtnant Driessen, som er chef for det prøjsiske rytteris venstre fløj, foretaget sine observationer fra toppen af Sophienberg. Han kalder cheferne til sig, så de alle kan se, hvad der er ved at ske. Så afmarcherer de mod Schleierberg bag højderyggen, indtil de er klar til at ramme Lucchese rytteri i flanken. Højre fløjbrigade er v. Krochow der Alte. Han er godt nok blevet alvorligt såret i foden i slaget ved Breslau, men han har bidt smerten i sig og tvunget foden ned i støvlen. Han må løftes op i sadlen, og han har tydeligvis feber. Men hans kamplyst fejler ikke noget, og det gør Krochow kyrasser og Karabiner regimenterne heller ikke. De udgør første træfning sammen med Driessen kyrasserer og Bayreuth Dragonerne, i alt 25 eskadroner (Bayreuth har 10). Puttkamer husarerne trækker endnu længere mod nord, så de kan angribe i ryggen. Fælden klapper, østrigerne får så læsterlige klø, og de flygter ned i deres eget artilleri og fodfolk. Nu er det den østrigske linie, der bliver rullet fra fløjen, samtidig med, at prøjsernes fodfolk genoptager angrebet.

De østrigske regiment Wallis (nr. 11) og Baden-Durlach (nr. 27) forsøger at holde stand på Windmühlenberg. Men Karabinererne og Bayreuth dragonerne angriber og rider dem ned. Bagfra kommer nu også de 3 fribataljoner og fodjægerne, som Frederik havde efterladt i Borne. Det får hele østrigske bataljoner til at kaste geværene bort, og alle søger tilbage mod vandløbet Weistritz. Den prøjsiske grenaderbataljon Schenkendorff (35/36) erobrer det store batteri, hvor artilleristerne er blevet ved kanonerne.

Kongen søger natkvarter

Medens mørket indhyller slagmarken, forsøger østrigerne at komme tilbage over broen ved Deutsch Lissa. Det er lykkedes for Nadasdy at reorganisere enkelte enheder inde i Rathener Busch, og dem fører han tilbage til Lissa, hvor de bevogter broen. Også enkelte østrigske rytterenheder får samlet sig og foretager angreb, der begrænser Driessens fremrykning. Endelig er der et eksempel på, at et grenaderkompagni vender bagerste geled og optager kampen. Derved skaffer de østrigsk rytteri luft til at komme væk og reorganisere. Formodentlig kan prøjserne ikke erkende, hvor lille styrken er i mørket.

Klokkeren er 17.00. Det er nu mørkt, men Frederik er ikke tilfreds med resultatet. Han ved, han har brug for en effektiv forfølgelse, og frem for alt at erobre broen ved Deutsch Lissa intakt, så forfølgelsen ikke går i stå. Han rider op og ned langs den prøjsiske linie og spørger, om der er nogle enheder, der er friske til en ekstra indsats. Grenaderbataljonerne Manteuffel, Wedell og Ramin melder sig. Medens de gør klar til afmarch, udspørger Frederik chefen for et dragonregiment, som netop passerer på vej tilbage. Men chefen aner hverken, hvor fjenden er, eller hvor han selv er. Det har næppe fremmet hans karriere - Frederik var god til at huske ansigter.

Kl. 17.30 rider Frederik afsted med de tre grenaderbataljoner. Kort efter møder han Zieten og hans husarer. Hverken Zieten eller Frederik ved, hvor de er, men de får øje på et lys i det fjerne. De antager, det er Lissa, men det viser sig at være lygten uden for kroen i Saara.

Kl. 18.00 banker Frederik på kroens dør for at låne lampen, og en halv time senere ligger han i grøften sammen med kroaverten Hans. Grenadererne rydder fortærrænet for Nadasdys styrker, og kl. 19.00 rykker de ind i Deutsch Lissa. Broen havde været klargjort til afbrænding, men en del halm var forsvundet,

da de mange østrigere passerede broen, og resten var vådt. Kaptajnen med ansvar for broens odelæggelse havde derfor ladet det resterende halm kaste i floden, og sendt mandskabet ud for at hente ny halm. De nåede ikke tilbage, før broen var i prøjsisk besiddelse. For at standse yderligere forfølgning, lod Nadasdy sine 12 pundere afgive nogle skud. Frederik beordrer bataljonspjecerne til at besvare ilden, så længe de har ammunition. De har ca. 30 skud tilbage, så der går en halv times tid med det.

Frederik opretter sit hovedkvarter i Sloss Lissa nær broen. Da han træder ind, opdager han, at der er mange østrigske officerer derinde, men ingen prøjsere. Men Frederik hilser dem med et „*Bon soir, messieurs. De havde nok ikke ventet at se mig her. Er der plads, så jeg også kan overnatte?*“ Østrigerne bukkede, viste ham vej til slottets bedste værelse, og trak sig hastigt tilbage. Historien er god, men skal sandheden frem, var alle de østrigske officerer sårede, idet slottet blev brugt som hospital under slaget.

Efterhånden indfinder de højeste, prøjsiske officerer sig for at modtage parole og ordre for den næste dag. Udover fyrst Moritz er det Driessen, Zieten, Retzow, Wedel og Frederiks lillebror prins Ferdinand. Moritz er ved at give de sidste instruktioner til sine undergivne, da han ankommer. Frederik hilser ham med ordene: „*Jeg lykønsker Dem med det vundne slag, Herr Feltmarskal.*“ Moritz ænser ikke, hvad kongen siger, så Frederik fortsætter: „*Hør De ikke, at jeg lykønsker Dem, Herr Feltmarskal.*“ Nu går det op for Moritz, at han lige er blevet forfremmet, så han takker for udnævnelsen, noget forlegen. Frederik motiverer udnævnelsen: „*De har hjulpet mig sådan under slaget, som ingen for har hjulpet mig.*“

Og imedens dette passerer, står de frysende grenaderer udenfor i sneen og venter. En grenader begynder at synge „*Nun danket alle Gott*“, salmen fænger, også blandt de enheder, der er på vej, så snart synger 25.000 mand med på salmen. Den er skrevet i 1630 „i svære tider“, og den findes i dag i mange landes salmebøger, også den danske, hvor den har nr. 11. Ved højtideligheden for 60-års dagen for invasionen i Normandiet blev den sunget på engelsk. Måske er det især et par linier i vers to, der tiltaler soldaterne: „*Den evig rige Gud, Han os fremdeles give, fred og frimodighed, medens vi er her i live.*“ Det er jo kun dem, der har overlevet slaget, der kan synge.

Hos prøjserne var 59 officerer og 1.116 mand døde, 164 officerer og 5.043 mand sårede. Dertil kommer et mindre antal fanger, blandt andet generalmajor Krochow der Junge. De døde officerer er blandt andet to generalmajorer, v. Münchow og v. Rohr. Sidstnævnte var temmelig høj, at hans øgenavn var da også „Das lange Rohr“

Østrigerne mistede 1.983 døde, 4.591 sårede, og 13.343 savnede. En del af de savnede må være døde, for prøjserne tager „kun“ over 12.000 fanger - inklusive Østrigs allierede. Den sachsiske kavalierbrigade mister 479 mand, inklusive den fangne general v. Nostitz. Bay-

reme mister 1 officer og 161 mand døde, 37 officerer og 164 mand sårede, 11 officerer og 256 mand savnede. Württembergerne mister 4

officerer og 130 mand døde, 14 officerer og 146 mand sårede, og 43 officerer og 1.913 mand savnes.

Endelig mistede Rot-Würzburg 517 mand. Af trofæer erobrede prøjserne 46 faner, 9 standarder og 131 piecer.

Inden måneden er omme, er den østrigske hær jaget ud af Slesien, og Breslau er generobret. Slesien forbliver en provins i Projsen, lige til sejrherrene efter 2. Verdenskrig ophæver den prøjsiske stat, som de betragter som militarismens højborg.

I 1991 sørger Bundeswehr for, at Frederik bliver begravet uden ceremoniel, ved nattetid i lygtens skær, i haven ved Sanssouci i Potsdam, sådan som han havde ønsket det i Parchwitz testamentet. Det er jo temmelig sent, men trods alt for vi nåede til at bisætte Tordenskjold. Og der hviler han så - Frederik den Store, sejrherren ved Leuthen.

Note: illustrationerne er fra Franz Kuglers "Friedrich der Grosse" og udført i 1839-1842 af den senere så berømte Adolph Menzel.

Det borgerlige artillerikorps i Rendsborg 1801-1846/1850

"...beseelt von gleichem Eifer und Treue gegen unsern guten König"

af Jan Schlürmann

Udviklingshistorie 1801-1844

Ved reskript af 24. juli 1801 fulgte tilladelse til opstilling af "einer bürgerlichen Artillerie-compagnie in der Stadt und Festung Rends-burg"¹.

Alle større byer og stæder i hertugdømmerne havde da velvoksne borgervæbninger, og at gøre tjeneste var en borgerpligt. I slutningen af 1700tallet begyndelsen af 1800tallet blev det almindeligt at oprette særlige frivillige borgerkorps, i hvilke den velhavende del af borgerne tjente. Dette betød dog ikke altid også fritagelse for den pligtige vagttjeneste, som var forbundet med den "almindelige" borgervæbning. Mange af de frivillige korps var beredne korps, afdelinger som først og fremmest havde ceremonielle opgaver ved kongelige besøg².

I lighed med København var det også nærliggende at oprette borgerlige artillerikorps i de to landsdelsfæstninger, Glückstadt og Rendsborg³.

Rendsborgs Artillerikorps blev først oprettet som et frivilligt korps, og dets medlemmer var derfor i begyndelsen fri for at deltage i den almindelige borgervæbnings vagttjeneste⁴.

Korpsset oprettedes med et kompagni og øgedes fra 1809 til to kompagnier. Kompagniet havde en kaptajn og 2 lojtnanter, alle valgt af kompagniet selv. Fra starten blev uddannelsen varetaget af Det kongelige Artillerikorps ved Rendsborg Fæstning, som også sørgede for øvelsesskydninger.

I en skrivelse af 24. november 1800 bad 31 rendsborgere deres konge om tilladelse til korpssets oprettelse: „Als unser Vaterland neu-lich von Engelland mit Krieg bedroht wurde,

da sahen wir die größten Zurüsten, die unser guter König machen mußte, - wir sahen den Eifer des Militairs und der ganzen Nation, -

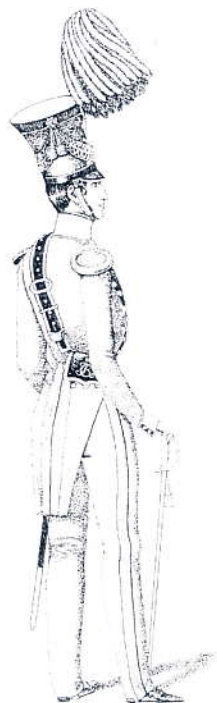
*wir sahen wie jeder sich bestrehte, die dem Vaterlande schuldige Pflichten mit Eifer und Lust zu erfüllen."*⁵

„König...Nation...Vaterland" - vi kan vel i dette tilbud fra borgerne se en sidste gnist af den "helstatspatriotisme", som bragte danske, norske og tyske sammen under samme hersker som en følge af den fælles trussel fra Storbritannien.

Først i 1811 fik artillerikorpsset den kongelige godkendelse af sit reglement⁶. Udkastet dertil var udarbejdet af Tyske Kancelli ud fra reglementerne for de borgerlige artillerikorps i København og Helsingør. Blandt de i reglementet opregnede opgaver talte vagttjeneste, regelmæssig kanon- og geværeksercits, forsvar af staden og fæstningen i krigstider såvel som opretholdelse af almindelig offentlig ro og orden.

Alle våbenføre borgere var forpligtiget til at gøre tjeneste, kun den lille ridende borgergarde ("Grønne Garde") var fritaget derfor. Artillerikorpsset var hermed blevet en del af den almindelige borgervæbning og ikke længere et frivilligt korps. Det talte nu over 200 mand fordelt på to kompagnier, overtallige måtte tjene i Rendsborg Brandkorps⁷.

Der fulgte en nær tilknytning til konge og den regulære hær: alle artillerister skulle aflægge ed til kongen og uddannelsen skete i nært samarbejde med den Holstenske Artillerietat. En gang om året blev uddannelsesniveaulet kontrolleret ved en revue for stads- og fæstningskommandanten. I krigstilfælde skulle korpsset stå under kommando af den øverst-befalende general.

Officer fra Rendsborgs Borgerlige Artillerikorps. Efter Chr. Bruun 1845.

En sådan krigstilstand blev i 1801 og 1807 en realitet for hele kongedømmet. Rendsborg Artillerikorps tog dog ikke aktivt del i selve krigsbegivenhederne. Man nøjedes med at udføre den i reglementet fastlagte vagt- og beredskabstjeneste i fæstningen til aflastning af feltartilleriet. Kun én gang måtte korpset gøre tjeneste uden for stadsmurene: 1807 blev rendsborgerne sat til at bygge og betjene kystbattererne ved Eckernförde.

Da krigen 1814-1815 var slut, vendte fredsrutinen tilbage til Rendsborg. Fra perioden mellem 1812 og 1836 findes arkivalier, som på udmærket vis dokumenterer de fredeligere tider: 1812 fastsættes bestemmelser for jøders tjenesteplicht⁸, 1818 fastsættes den Ridende Borgergardes retslige stilling⁹ og 1822 blev et musikkorps bevilliget¹⁰.

Samtidig begyndte ansøgningerne om fritagelse for tjeneste at vokse - den patriotiske iver var ved at forsvinde.

Endelig 1836 kom et "kanondrøn"; nogle borgere foreslog offentligt nedlæggelse af korpset. Man argumenterede, at 200 mand stærke korps overhovedet ikke havde nogen militær værdi og at det ville være langt fornuftigere at forstærke det regulære artilleri. De tjenesteplichtige borgere ville i stedet alene gøre tjeneste i Brandkorpset. En betænkning fra statholderen, landgrev Friedrich af Hessen, fremhævede dog udtrykkeligt korpsets militære nytteværdi.

Omkring 1840 startede tiden med de nationale uoverensstemmelser i hertugdømmerne. Rendsborg var ikke et centrum for slesvig-holstenismen, som Kiel var det med sit universitet, alligevel polariserede enhedstatstanker sig også i Rendsborg.

De fleste hærofficerer, for størstedelen dansk fødte, ansås 1840 for "ejderdanske", medens mange rendsborgerne sympatiserede med de "tysksindede" politikere.

Disse meningsforskelligheder forklarer oprinet, som i 1845/46 førte til det Borgerlige Artillerikorps opløsning.

1845-1846

Den 20. april 1846 blev det Borgerlige Artillerikorps i Rendsborg opløst ved en allerhøjeste kabinetsordre. Hvad var der sket?

Den 30. september 1845 var det kommet til håndgemæng under en offentlig parade mellem medlemmer af korpset og en løjtnant fra 2. Artilleriregiment. Årsagen lå vel i den ulmende nationale konflikt, som havde bragt nogle rendsborgerne og den danske officer i totterne på hinanden.

Opløsningen af korpset medførte stærke protester. Den tidligere øverstkommanderende for 3. Generalkommando, prinsen af Nør, trådte tilbage fra sin post. Borgerartilleristerne rettede en adresse til kongen, i hvilken de påpegede, at kun 5-7 korpsmedlemmer fra 1. kompagni havde været involveret i stridighederne¹¹.

Kongen var dog fast besluttet, korpset forblev opløst.

Et korps af "amatorartillerister" var sikkert heller ikke den militært bedste løsning for Danmarks hovedfæstning i Hertugdømmerne.

Chakot fra Rendsborgs Borgerlige Artillerikorps ca. 1840. Behængen mangler. Over de krydsede kanonrør monogrammet "FVII", som er fuldstændig overlakeret i sort. Se samme i farve på omslaget. (Historisches Museum Rendsburg)

På den anden side bevaredes tilsvarende korps i København og andre steder.

Frygtede man måske i 1845/46 et "tysksindet" artillerikorps?

1848-1851

Treårskrigen mellem slesvig-holstenere og danske antændtes som bekendt i de sidste martsdage af 1848. Skønt revolutionerne i Paris, Wien og Berlin satte stemningerne i vejret både i København og Kiel, var der ellers ikke megen revolutionær stemning i resten af kongeriget eller hertugdømmerne.

I Slesvig-Holsten blev prinsen af Nør "kup" af Rendsborg den 24. marts signal til opstanden.

Den genopvakte nationalfølelse og de fuldstændig utilstrækkelige slesvig-holstenske stridskræfter førte til genopstillingen af det Borgerlige Artillerikorps. Genoprettelsen fandt således sted med baggrund i både militære og politiske motiveringer.

Fra april 1848 findes et håndskrevet reglement bevaret¹².

Men allerede i juli kunne man undvære korpsets tjenester: en takkeskrivelse fra den provisoriske regering af 25. juli 1848 lader artilleristerne træde af til civil.

Kun korpsets officerer beholdt man stadig i tjeneste, fordi linieartilleriofficerernes kendskab til fæstningen endnu var for ringe.¹³ Indtil reorganisationen af borgervæbningerne i årene 1849/1850 eksisterede Artillerikorps kun på papiret. Alle værnepligtige og forsvarsvillige rendsborgerne indrulleredes i det regulære militær.

17. juni 1850 trådte „Bürgerwehrstatut für die Stadt Rendsburg“ i kraft.

Den var skabt på grundlag af det slesvig-holstenske statholderskabs borgervæbningslov af 1849. I § 15 hedder det: „die Rendsburger Bürgerwehr besteht aus Artillerie“. Det blev dog foreholdt, at de borgervæbningspligtige også kunne blive udtaget til infanteritjeneste. Et borgerligt artillerikorps blev altså bibeholdt i staden og fæstningen, dog var tjenesten ikke længere frivillig - men pligtig.

Til egentlig indsats kom korpset dog aldrig. Mellem august og oktober 1850 gjorde korpset kun almindelig vagttjeneste¹⁴.

I 1851 blev Rendsborg som bekendt uden kamp overdraget til de østrigske og preussiske tropper, indtil den danske hær atter rykkede ind igen.

Et borgerligt artillerikorps blev ikke genoprettet efter 1851, Rendsborgs forsvarsværker sløjfedes, og hverken den danske - og heller ikke den senere preussiske regering - var velvilligt indstillede til et selvbevidst slesvig-holstensk borgermilitær.

Organisation

1801/1807

1 kompani med
1 kaptajn, 2 løjtnanter, 6 underofficerer, 46 mand

1811

2 kompanier (200 underkonstabler) med
1 major, 1 adjutant, 1 auditor (staben)
2 premierløjtnanter, 2 sekondløjtnanter, 2 kommandersergeanter, 20 overkonstabler (1822: + musikkorps: 1 musikkdirektør, 14 hoboister, 3 hornblæsere per kompani)

1848

2 kompanier (Gammelby- og Nyværkkompani, ca. 200 mand) med

1 major (korpsskommandant), 1 adjutant, 2 kaptajner, 2 premierløjtnanter, 2 kommandersergenter (*Feldwebel*)

1850

3-4 kompanier (ca. 400 mand) med stab: 1 major (borgerværnkommandant), 1 adjutant, 1 korpsauditor, 1 korpslæge kompaniofficerer: 1 kaptajn, 1 premier- og 2 sekondløjtnanter, 1 Feldwebel, 1 fyrværker, 4 hornblæsere musikkorps: 16 musikere

Uniformering og bevæbning

1801/1811

Allerede den første henvendelse om oprettelse af korpset var bilagt en prøvetegning for den fremtidige uniform. Da man i 1811 endeligt havde godtaget reglementet, besad dog endnu ikke alle artilleristerne uniformen. Derfor blev det i en særlig artikel tilføjet, at man først havde borgerret, når man rådede over en fuldstændig uniform.¹⁵ Sabel, sidevåben og lædertøj skulle Tøjhuset i Rendsborg levere. Geværer blev udleveret efter behov og kun i de tilfælde, hvor der korpset skulle gøre fæstnings- og byportvagt.

Forskellige ændringer af uniformsdetaljer kan findes i forordningerne fra det Slesvig-Holstenske Kancelli. 1823 får officererne tilladelse til - i stedet for at være iklædt de nu umoderne snævre mørkeblå benklæder - at anlægge vide benklæder båret over stolperne. Desuden får de mørkeblå benklæder en guldstribe.

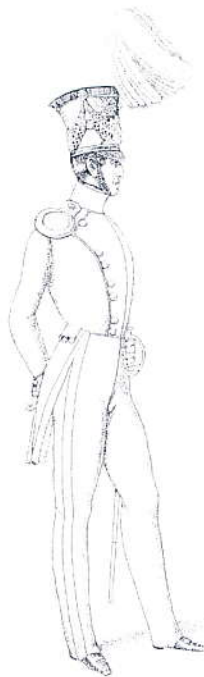
1830/1845

Officersuniformen for perioden kendes fra det berømte uniformsværk af Chr. Bruun (1845): karmoisin kjole med sorte opslag (rabatter, ærmeopslag, krave og skoder); på ærmeopslagene guldkantning. Hertil guldepauletter og -knapper. Benklæderne var mørkeblå med guldstriber. Sort chakot med guldbeslag og karmoisinrød-sort ljer. Patronstaske af sort sælhundeskind i sort bandoler med guldbesætning.¹⁶

1850

Den sidste uniform for Rendsborg Artillerikorps ligner generelt den de regulære Slesvig-Holstenske pionerer (!) bar: mørkeblå våbenfrakke med sort krave og ærmeopslag. Røde passepoils. Sorte skulderklapper med rødt kompagninummer. Kun var benklæderne mørkeblå - ikke lyseblå - med en rød stribe. Som hovedbeklædning blev båret både den skyggeløse runde felthue og hærens artilleripikkelhjelm.

Lædertøjet var sort og bestod af et sæbelbælte med påsat patronstaske. Officererne bar "Schleppsabel".¹⁷ Geværer skulle kun udleveres, når korpset gjorde tjeneste som infanterister eller havde vagttjeneste. I så tilfælde udleveredes vel ældre danske geværmodeller. Alle distinktioner fulgte modellerne fra den regulære slesvig-holstenske hær.

*Officer fra Rendsburgs Brandkorps.
Efter Chr. Bruun 1845.*

Uniformer for den øvrige borgervæbning i Rendsborg

Skønt det ikke er målet for denne artikel, skal uniformeringen dog kort beskrives for de øvrige borgerkorps.

Den "Grønne Garde", et beredent paradekorps formeret blandt velhavende borgere, bestod indtil 1821, og var indtil da formelt en del af Brandkorpset. Samme år skete en nyoprettelse. Denne gang blev korpset betegnet som: *„reitende Abtheilung des bürgerlichen Artillericorps“*. Medlemmerne bar artillerikorpsets uniform og skulle i følge forslag fra stadshauptmanden bestå af en løjtnant, tre bombarderer, 2 trompetere og 24 (beredne) artillerister.¹⁸ Om korpsets videre eksistens ved man meget lidt, det ser ud til, at dette ny korps ikke overlevede længe efter sin oprettelse.

Medlemmer af Brandkorpset, Rendsborgs egentlige borgervæbning, bar ikke alle uniform. I stedet skelnedes i forordningerne mellem uniformerede og ikke-uniformerede. I 1821 udskiftede officererne hatten med chakots.¹⁹

Kilder og Litteratur

Landesarchiv Schleswig-Holstein (LAS)
Abt. 65.2 Nr. 3263. I-II,
Abt. 22 Nr. III E b 22.

Trykte kilder

„Adresse der Mitglieder des...1846...aufgelösten Artillerie-Corps in Rendsburg an Se. Majestät den König von Dänemark etc., unterschrieben den 12ten Mai 1846. Rendsburg 1846“, Rendsburg: 1846.

Amtsblatt für die Herzogthümer Schleswig-Holstein. Kiel: 1850.

Bruun, Chr.: *Danske Uniformer*. Kiöbenhavn 1845, reprint ZAC Forlaget 1968, bd. 3.

Chronologische Sammlungen der Verordnungen und Verfügungen für die Herzogthümer Schleswig und Holstein. Altona: 1801-1848.

Litteratur

Helmer, Georg: *Vom Brandkorps bis zur freiwilligen Feuerwehr: Aus der Geschichte des Feuerlöschwesens Rendsburg*. In: Jb. Rendsburg 1958, S. 125-148.

Krohn, R: *Bürgerbewaffnung und Juliengarde in Itzehoe*. [Itzehoe]: 1928.

Möller, Hans-Reimer: *Die Bürgerbewaffnung in Glückstadt*. In: Jb. Steinburg XXXVIII 1994 (1993), S. 176-207.

Schünemann, Hugo: *Bürgerbewaffnung in alter Zeit*. In: Jb. Steinburg XIII (1969), S. 117-119.

Schröder, Fr[iedrich]: *Rendsburg als Festung* (= Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins 22). Neumünster: 1939.

Schwalm, Eberhardt: *Volksbewaffnung 1848-1850 in Schleswig-Holstein* (= Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins 43). Neumünster: 1961.

Noter

¹ Kgl. reskript nr. 33b af 24.7.1801.

² Til disse i Slesvig og Holsten talte det beredne Friedrichskorps i Haderslev, Christiansgarden i Flensburg, Juliengarde i Itzehoe samt den Grønne og den Paille Garde i Altona (Th. O. Achelis, *Das Ende des Haderslebener Bürgercorps 1848*. In: *Die Heimat XXXIX* (1929), s. 62-64. - R. Krohn, *Bürgerbewaffnung und Juliengarde in Itzehoe*, 1928).

³ I 1801 fandtes overvejelser i Glückstadt om at oprette et borgerligt artillerikorps som i Rendsborg. Skønt både regeringen i København og også fæstningskommandanturen planen fornuftig, blev projektet aldrig til noget. I 1812 overvejedes oprettelse påny, men kom ikke til udførelse, idet staden ikke ville deltage i udgifterne dertil. (Hans-Reimer Möller, *Die Bürgerbewaffnung in Glückstadt*. In: *Steinburger Jahrbuch XXXVIII* (1994), s. 176-207).

⁴ *Carl von Hessens Schreiben an die Deutsche Kanzlei*, Hamburg, 5. Mai 1811. Landesarchiv Schleswig-Holstein (LAS) Abt. 65.2 Nr. 3263¹.

⁵ LAS Abt. 65.2 Nr. 3263¹, Promemoria, 24.11.1800.

⁶ Reglement, 23.9.1811, Gesetze und Verordnungen 1811, nr. 215.

⁷ Brandkorpset var, indtil oprettelsen af Artillerikorps, Rendsborgs egentlige borgervæbning. Den frivillige Ridende Borgergarde ("Grønne Garde") i Rendsborg talte i 1810 37 mand og blev kun opstillet ved ceremonielle lejligheder. Den Ridende Borgergarde var indtil 1821 en del af Brandkorpset.

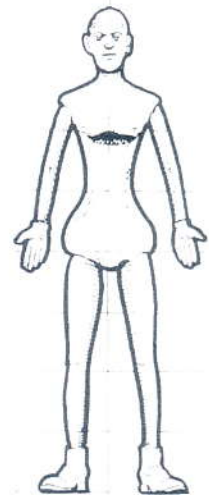
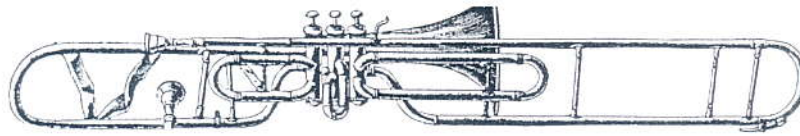
⁸ LAS Abt. 65.2 Nr. 3263¹, kgl. reskript, 17.5.1812.

⁹ Fra 1818 måtte kun borgere, som havde tjent mindst 2 år i Artillerikorps, indtræde i den Ridende Borgergarde. (Skrivelse af 15.3.1818, København, LAS Abt. 65.2 Nr. 3263¹).

¹⁰ LAS Abt. 65.2 Nr. 3263¹, kgl. reskript, 29.10.1822.

GIROKORT FOR 2006 FREMSENDES SEPERAT INDEN 31. DECEMBER,
SAMMEN MED LISTER TIL ANVISNINGSSALGET FEBRUAR 2006.

54mm

Besøg

Danmarks ældste hobbyforretning

En skønsm blanding af butik - udstilling og museum med de 3 søskende som diskenspringere - og kustoder.

-0-0-0-0-

Klik og kig på hjemmesiden

www.model-hobby.dk

-0-0-0-0-0-

I anledning af den fejrede digter Andersen har vi fået specielfremstillet en form af eventyrets tinsoldat, men med begge ben i behold, således at den også kan benyttes til resten af regimentet. Et lille stykke 4 mm rundstok i formens ene ben gør ham let til

Den standhaftige tinsoldat

Formen koster 149,- og 1 m. rundstok kr. 4,-

-0-0-0-0-

Men vi har andre eventyrlige ting og sager.

Kig ned i forretningen og se de imponerende opstillinger af figurer, som er udlånt af Ib, René, Allan, Jørgen og andre af vore dygtige figurmalere til glæde og inspiration for os alle.

Samtidig kan I benytte lejligheden til at finde mange af de materialer, som er nødvendige for jeres specifikke projekter bl.a.

Baser med profilkanter - store og små. Modelleringsmaterialer, FIMO, JOVI (hærdet ved lufttørring), MILLIPUT, standard, silver, terracotta, superfine. Støbegips - 3 hårdheder.

Modelleringsinstrumenter i mangfoldige typer. Tandlægeinstrumenter skalpeller - file - Exactoknive til mange typer knivblade og fintandede save.

Bor fra 0,3 mm og forskellige typer borholdere.

Tænger, langnæb, krum, rund, universal, skævbider m.v. stk. 35,- Støbematerialer. Silicone og støbemetaller. - PU-plaststøbemasse.

Tråd og rør i messing, aluminium, jern. Metalplader kobber, mess. alu.

Messingprofiler, U-H-T-kvadrat og rektangulær.

Evergreen plastprofiler. Styrenplader, klare plastplader m.m.

Trælister, balsa, finerplader....

Cyanolime i 3 varianter 20 gr. stk 39,- samt mange andre limtyper.

Maling, Vellejo acrylmaling, Humbrol m.v.

Landskabsmaterialer, skumplader, gipsgaze, bundplader, træer, buske, sand, grus, sten....

Bøger, men-at-arms, Campaign, warriors, Squadron og mange andre militærbøger.

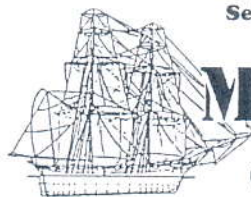
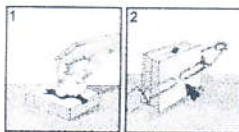
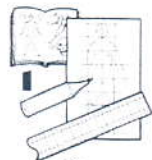
Desuden bøger og andet fra de skjulte gemmer...

Tinfigurer. Runde og flade, Dels i orden og dels i skuffernes lettere uoverskuelighed.

Plasfigurer i skala 1.72, mange mærker og århundreder...

Figurer i 1:35 bl.a. de netop 'genoptrykte' MULTI-PACKS fra Airfix.

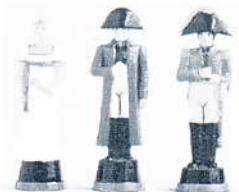
Masser af byggesæt, fly, skibe, militær, vogne m.v. samt tusindvis af miniaturreting og -sager, der også kan bruges til formålet!

Se! Det var det! - På gensyn
Sussie - Inger og Leif

MODEL & HOBBY

- siden 1948

Frederiksborggade 23 - 1360 Kbhvn. K
Tlf./fax (+45) 33 14 30 10
Åbent: mandag, tirsdag, torsdag fra kl. 11 - 17,
fredag til kl. 17.30 & lørdag kl. 10 - 13
ONSDAG LUKKET

ANMELDELSE

Find terningerne frem, russerne kommer - igen ZVEZDA: Age of Battles, ancient and medieval

Rulebook Third Edition, Zvezda 2004,

68 sider, pris ca. 100 kr.

af J.K. Boll

Strategispillet med figurer har længe lidt under, at valget står mellem enten de komplicerede regelbøger for "voksne", som vil sikre deres kampe et vist mål af historisk autencitet eller Warhammer-systemet, der tager udgangspunkt i Dungeon & Dragons, hvor individuelle helte har stor indflydelse på krigens gang, og hvor kritikere har hævdet, at Warhammerspillet især i Games Workshops udgave i perioder har bevæget sig efter linjerne: "Den bedste taktik er den store horde. Skrab så mange figurer sammen som muligt og send dem frem og tamp løs på fjenden, inden han lander 25 hipogriffer oven i dig."

Nu kommer der en regelbog, der ser ud til at lægge sig mellem de to yderligheder og give hurtige militærspil.

Det russiske figurfirma Zvezda, der har givet Italiari et hårdt tiltrængt opsving, når det gælder de små plastikfigurer i formatet 1:72, har nu oversat en regelbog, der gør det muligt at gennemspille kampe mellem grækere og persere, grækere og makedonere, makedonere og persere, romere mod makedonere, romere mod barbarer, korsfarere mod muslimer, russere mod korsfarere, russere mod mongoler, mongoler mod samuraier.

Med samarbejdet mellem Zvezda og Italiari er det muligt for en billig penge at rejse spændende og farverige hære, lige som man også kan bruge andre firmaers figurer, blot man modificerer deres evner efter Zvezdas system. Således har det ukrainske Strelits netop lagt sig i Zvezdas kolvand ved at udsende en æske med 12 kampberedte russiske riddere, der kan hjælpe med at trænge Sværdkorsridderne tilbage ved Peipussoen, da Zvezdas og Italiaris russiske styrke har for få beredne krigere.

Sammenlignet med Warhammer introducerer Zvezda et spil, der er mindre heroisk, men mere realistisk, hvad der også må siges at være lykkedes for dem. Der er også enkelte uklarheder, hvor man må være forberedt på at skulle fortolke reglerne, så det må absolut anbefales, at begge parter og den eventuelle kampleder læser hæftet grundigt igennem først og sikrer sig, at de er enige om ordlyden eller om, hvor og hvordan man skal improvisere, så kamphandlingerne kun udspiller sig imellem figurerne på spillebordet.

Hæftet er sat læservenligt op med morsomme tegninger og mange forklarende diagrammer. Det er lykkedes at rette de smuttere, der nogle gange har gjort de ark, der ledsager de enkelte figursæt, mere morsomme end tilsigtet. Læserne bedes bære over med, at et regiment i tæt sluttet formation konsekvent kaldes et "dense" regiment. Man kunne også have ønsket, at hæftet var udvidet med et afsnit, hvor hver enkelt troppetypes karakteristika og pris angives, frem for at man skal sikre sig, at man også har regelarkene fra de enkelte figursæt i nærheden.

Spillet skulle i princippet kunne spilles med en sekssidet terning d6 og en tyvesidet terning d20.

Zvezda lægger vægt på, at her er tale om en seriøs hobby, hvor man i princippet kan drive militærhistoriske studier på spisebordet. Derfor er hæftet delt op i tre sektioner eller sværhedsgrader:

Lad os komme igang

Første del henvender sig til helt unge spillere eller drevne spillere, der bare vil slappe af med et slag for hyggens skyld og lægger derfor vægten på hurtige afgørelser og enkle spil.

Grundstammen i spillet er regimentet, der som minimum tæller tre fodsoldater eller to ryttere. Regimentets ydeevne bestemmes af dets egenskaber: movement; attack; defence; might (evne til at lande særlig gode slag); shooting (hvis det tæller bueskytter); activity; psychological fortitude (evne til at reagere på kriser) og officerernes leadership. Hertil kommer kampånd eller glory, hvor hvert regiment indleder slaget med 0, men får det modificeret i takt med sine oplevelser i slaget fra -4, hvor de hvert øjeblik kan flygte, til 6. Hvert regiment har en vision zone, der går ud i 45 grader til hver side fra fronten (her skriver regelbogen 90, men diagrammerne viser, det er 45). Et "trained" regiment har selvsagt flere muligheder end et nyudskrevet regiment.

Hvert træk indledes med en "movement phase", hvor den spiller begynder, der slår højt med en d20. Movement tælles i steps, der svarer til 2,5 cm. Først erklæres, hvilke regimenter, man vil angribe, har man fejlberegnet afstanden, er man i vanskeligheder, så det er forbudt spillerne at måle på forhånd. Et regiment, der angriber, tilbagelægger dobbelt "movement", men når det ikke modparten, kan det selv angribes.

Flankeangreb er altodelæggende for offeret. Man forudsætter, angriberen starter angrebet uden for regimentets visionzone.

Inden håndgemængt følger "shooting fase", hvor rækkefølgen igen afgøres med en d20, og alle bueskytter og kastemaskiner, der ikke har bevæget sig i movement, kan gøre lyst i fjendens rækker. Store tab kan ryste et regiment så meget, at det skal tage en "psychological test" og vil flygte.

Herefter følger "hand-to-hand", hvor regimentet med størst "activity" slår først. Er "activity" lige stor, får angriberen første slag. Er der valg mellem flere modstandere, går man lidet heroisk, men klogt, efter den svageste, og ved flankeangreb kan man blive angrebet af flere på samme tid. Ligesom ofre for flanke og bagholdsangreb først kan slå efter modpartens angreb..

Grækere fra Vendel Miniatures. Bemalet af Chris Patten.

... og indere fra Vendel - parate sammen med jumboer til at tage sig kærligt af Alexander den Store.

Efter kampen udregner man resultat. En sejrherre med længere front kan omringe modpartens flanker, og besejrede regimenter tager "psychological tests". Flygtende regimenter trækker sig væk fra fronten med deres "movement", de kan rive mindre regimenter med sig. Flygtningene kan standses med et heldigt slag af en d20, men når de kanten af brættet, er de ude af spil. Sejrherren slår også en d20 for at se, om man sætter efter flygtningene eller holder sin plads i kamplinjen.

Er man træt af de spilsystemer, der gør ethvert slag til en massakre, vil man påskønne, at Zvevda i sejr-betingelserne medregner, hvor mange af sine egne soldater man har i live ved kampens slutning, ligesom erobring af strategiske positioner i landskabet også tæller med.

Ethvert regiment skal have en kommandant, hvis indflydelse, "order distance", dækker hans regiment og derudover strækker sig lige så mange steps, som hans "leadership" tæller.

Mere realisme

Anden del tilstræber større realisme. Her kan et regiment under angreb vælge mellem at modtage angrebet herunder ændre formation, at foretage modangreb, sende fjenden en salve, eller trække sig tilbage. De sidste muligheder forudsætter dog, at man er meget sikker på at have beregnet sin egen og fjendens movement korrekt (således kan salven på klods hold kun gennemføres, hvis fjenden endnu ikke har opnået kontakt, når fjenden har opbrugt sin halve samlede movement under angreb i modsat fald får angriberne frit slag på de arme bueskytter, der forudsættes stadig at fumle med deres pile. Ethvert forsøg på at bringe målestok o. lign. i nærheden af sine tropper, inden man træffer sin beslutning, medfører at ens regiment automatisk tager benene på nakken!

Anden del modificerer og gør det muligt at indsætte tropper i åben formation, hvor de er mere bevægelige, og at flytte tropper i tæt marchkolonne, der er hurtig, men sårbar mod flank- og bagholdsangreb. Også bueskytternes effektivitet modificeres, således at tropper i

åben formation eller bevægelse er sværere at ramme, mens store mål som elefanter og stridsvogne er lettere at ramme.

Lejren introduceres. Her kan besejrede, men ikke opløste regimenter gendannes som en lidt motiveret reserve, ligesom man i tredje del kan hente ekstra ammunition. Erobringen af fjendens lejr giver mange sejrspoints.

Så bliver vi historiske

Tredje del skulle med Zvevdas ord "åbne uanede muligheder for at efterligne og gennemspille historiske slag".

Her er der regler for, hvordan vejret påvirker troppernes bevægelighed og ikke mindst bueskytternes indsats. Tredie del er især spændende, fordi spilleren her bliver nødt til at økonomisere med sine tropper. Man kan ikke regne med at vinde ved blot at lade sine tropper storme frem og tæske på alt, der bevæger sig. Der er således en træthedstabel for, hvordan de enkelte regiments aktivitetsniveau og indsats daler i løbet af slaget, modgang øger selvklaart trætheden og svækker motivationen.

Mange spillere vil sikkert påskønne, at Zvevda i tredje del også sætter grænser for,

hvor mange skud den enkelte bueskytte, slyngekaster eller kampmaskine disponerer over. (Jeg finder personligt 8 skud pr. bueskytte vel pauper, da Englands langbueskytter pralede af at have "24 skotter ved deres bælte", og enhver bueskytte jo har en særdeles god grund til ikke at løbe tør for ammunition på slagmarken - ja, de samlede gerne fjendes afskudte pile op til genbrug.)

Tykhuder, katapulter og andet godt

En særlig afdeling er viet anvendelsen af kaste-maskiner, belejringsteknik og brugen af over-raskelsesvåben som stridsvogne og elefanter, der øjensynligt kan sættes ind i såvel anden som tredje del.

Kampmaskinerne betjenes af specialister, hvorfor tab blandt mandskabet ikke kan erstattes af mænd fra andre regimenter, men kun med mandskab fra ens andre maskiner. Kampmaskinerne indleder hver omgang inden "movement fase". De fleste kampmaskiner er stationære, med mindre de har hjul, og kan selv med hjul kun bevæges langsomt.

Kaster man sig over belejring, er der særlige regler for brug af overdækkede rambukke,

TINSOLDATER
LEGO
ELASTOLIN
GL. LEGETØJ
MILITARIA
ORDNER
MEDALJER
UNIFORMER

TINSOLDATEN

MILITARY-ANTIQUE
Niels Ebbesensgade 6
9000 Ålborg

Åbningstid:
mandag - fredag 13.00 - 17.30
lørdag 10.00 - 12.30

FORHANDLING AF TRADITION

Britains, Heyde, Lineol, Brigader m.fl.
købes og sælges
Ring og spørg!

...og Alexander med sine trofaste, parat til at tæve både grækere og indere. Billederne kan ses i farver på Vendels webside.

belejringstårne, stormstiger og kogende olie, ligesom krigerne her kæmper individuelt, selv om det kræver, en anfører er i nærheden.

Stridsvognene er især repræsenteret af de tunge persiske stridsvogne med kampleer på hjulene. Stridsvogne og elefanter virker som i de historiske slag bedst, når de sættes ind mod tropper, der ikke er vant til sådanne modstandere og i tilgift savner den formodte træning til

at finde på modtræk. Her kan stridsvogne og elefanter anrette massakrer: en tung stridsvogn med kampleer kan reducere det fjendtlige regiment med 12 mand, mens en elefant kan trampe fem fodsoldater eller tre ryttere ned pr. angreb, og er jumbo kommet om i flanke eller bagtrop, taler vi slet ikke om tabene! Men klarer det angrebne regiment sin psykiske test (og det gør veltrænede, "trained", regimenter automa-

tisk), kan kampvognen nedkæmpes, ligesom elefanten kan få så mange sår, at den flygter tværs gennem sine egne tropper!

Zvezdas *Age of Battle* ser kort sagt ud til at være en forholdsvis overskuelig regelbog, der lægger sig fint mellem fantasyspillenes regelsamlinger og de mere professionelle militærspils regelbøger.

God spillelyst

Royal Horse Artillery's Rocket Troop

med nogle supplerende bemærkninger om napoleonstidens krigsraketter

af Ivan M.C.S. Elsmark

I tilknytning til Carl F. Franklins udførlige og interessante artikel om Congreves raketter i Chakoten Nr.3/2005, kan det være interessant at se lidt på den i 1811 forsøgsmæssigt oprettede afdeling af Rocket Troop i det engelske regimentet Royal Horse Artillery. Den fik som chef kaptajn Bogue og blev først stationeret i Bagshot, hvor tropperne blev uddannet i at betjene Congreves nyudviklede raketvåben.

I 1813 deltog afdelingen i slaget ved Leipzig som den eneste engelske enhed i den svenske feltmarskal Stedins krops. Slaget varede som

bekendt hele fire dage, fra 16. til 19. oktober, og førte til en afgørende sejr for de Allierede. Kaptajn Bogue blev dræbt under kampen, men det angives¹, at 2nd Rocket Troop fik en hel fransk kavallerikolonne til at tage flugten, formodentlig på grund af hestenes angst for de ildspruttende raketter. Måske var denne dramatiske beretning noget overdreven, men regimentet fik dog til minde derom åren at bære navnet "Leipzig" på hjelm og skabemarke.

Om raketvåbnets militære værdi herskede der ganske vist tvivl, da det var temmelig upræcist og havde en utilstrækkelig rækkevidde (godt én km for 6-pund raketter). Wellington, som så raketterne i virksomhed i 1814 i Frankrig, var ikke særlig imponeret og sagde: "Jeg har ikke til hensigt at sætte ild til nogen by, og jeg ser ikke noget andet formål, til hvilket raketterne er anvendelige". Han tillod dog i 1815, at 1st Rocket Troop kunne medbringe raketter, forudsat de samtidigt førte konventionelle våben. En endnu mere kritisk vurdering giver kaptajn Marcer i sine erindringer², hvor han fra slaget ved Waterloo fortæller, at nogle af raketterne "faktisk vendte rundt i luften imod os ... hvilket udsatte mig for større fare end hele den fjendtlige ild!"

Rocket Troops beredne kanoner havde to 6-pund raketter i hvert hylster og et bundt af raketstokke, ca. 2 m lange (7 fod), der blev holdt fast under mandens højre arm og hvilede

i en lædersko ved sadlens højre side. De her gengivne tegninger blev udført i 1957 af den nu afdøde engelske kunstner og uniformskender René North efter museumsgenstande. Fig. 1 (se bagsiden) viser en bereden kanoner, fig. 2 placeringen på hesten af hylster og raketstokke, medens fig. 3 illustrerer oppakningen på ammunitionshesten. Det skal bemærkes, at lansevimplen på bundtet af raketstokke er et mere dekorativt end reglementeret element, ofte

Fig. 2.

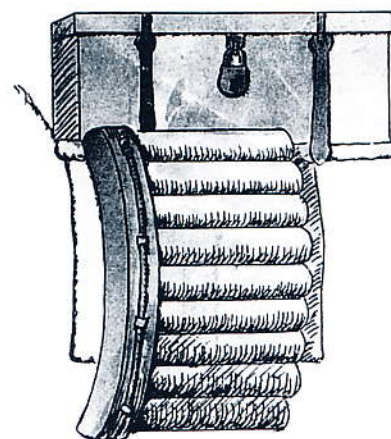

Fig. 3.

vist af samtidige kunstnere, bl.a. hos Charles Hamilton Smith.

Opfindelsen af raketter går tilbage til det 12. århundrede (og måske tidligere) i Kina og Persien. Europa stiftede bekendtskab med dem i det følgende århundrede, da de benyttedes af Araberne. Inspirationen til William Congreves udvikling af raketvåbnet kom fra de erfaringer man havde gjort i Indien, hvor Hyder Ali i 1780 og Tipoo Sahib i 1799 havde beskudt de engelske tropper og bragt stor forvirring blandt deres heste og elefanter.

En anden foregangsmand var den franske oberst i russisk tjeneste, François Prévôt, som omkring 1780-erne havde fremstillet raketter, der under prinsen af Nassau med held blev benyttet til at sætte tyrkiske skibe i brand³. Men hans system blev ikke fulgt op.

Efter Københavns bombardement i 1807 opstod der også i Danmark en betydelig

interesse for raketter. I perioden 1810-12 bevilligede kongen et stort beløb til forsøg og fabrikation af raketter, for hvilket premierløjtnant (senere kaptajn) A.A.F. von Schumacher var ansvarlig. Han udviklede brandraketter af en nogen anden konstruktion end Congreves, som også vakte fransk interesse. Selv om de ikke kom til at spille en militær rolle, gjorde hans signalraketter sig senere bemærket ved efter sigende at kunne nå en højde af 8.581 fod eller (ca. 2.670 meter)⁴. B. Allerslev Jensen: Fra Leipzig til London. CHAKOT-Nyt, 14. årgang 1959, nr. 8,9 og 10., hvad for sin tid var imponerende.

Efter Napoleonskrigene gjordes forskellige forsøg på at indføre og forbedre Congreves raketter, men deres anvendelse blev snart opgivet som upraktisk til feltbrug. Man måtte vente til 1930-erne før raketvåbnet fik en

fornyet aktualitet, som vi har set under og efter den 2. Verdenskrig, - men det er en anden historie.

Noter

¹ Efter et øjenvidnes beretning, citeret i A. Brette-James: *Europe against Napoleon: The Leipzig Campaign* (London 1970) p. 188. Se også W. Moore: *A Treatise on the Rockets*. (London 1813).

² Marcer, Captain C.: *Journal of the Waterloo Campaign*. (New York 1970), p. 153. Se også M. de Montgery: *Traité des fusées de guerre*. (Paris 1825)

³ de Chesnel: *Encyclopédie Militaire et Maritime*. Vol. 1 (Paris 1865) p. 570.

⁴ For en mere dybtgående behandling på dansk af raketternes udvikling henvises bl.a. til: J. Johansen: *Raketkorpsets Historie samt Espingolbatterierne i den slesvigske Krig*. (MS fra 1938 i Hærens Arkiv).

Anmeldelse

Jan Schlürmann

"Die Schleswig-Holsteinische Armee 1848-1851", 2004.

Der Andere Verlag Bergweg 1, 25832 Tönning. (www.der-andere-verlag.de/bookshop/) Tel. 04861.610 514 Pris 61.90 Euro. 656 sider med kort, tabeller og enkelte illustrationer i sort/hvid og farve.

Fra Jan Schlürmanns hånd foreligger nu den PhD, for hvilken han ganske berettiget fik summa cum laude og dertil megen ros ved Kiel Universitets Filosofiske Fakultet. Det er en ordentlig moppedreng på hele 656 sider med massive noter og tilbehør.

Normalt er den slesvig-holstenske hær noget overbærende og overfladisk behandlet i danske værker, idet den ikke var nogen større trussel i modsætning til de øvrige forbundsstyrker, der indsattes mod Danmark fra Det Tyske Forbund. Det rådes der bod på her, hvor forfatteren virkelig kommer ned i detaljen. Schlürmann sammenholder glimrende de lokale forhold mod de tidligere kongeriske danske.

Således får man en kort men udmærket indsigt i den danske hærs militære organisation og øvrige forhold 1815-1848, og teksten går derefter glidende over til, hvorledes slesvig-holstenerne organiserede deres.

Man kommer vidt omkring:

Nationalitetsspørgsmålet. Der er ingen tvivl om det danske styre blev mere og mere forhadet, som man også læste så tydeligt om i *"Dragonen fra Ringø"*. Danmark har naturligvis altid haft problemer med Holstenområdet, som der altid er problemer med grænseområder, hvor der altid vil være nogen, som synes, der er bedre på naboens græs. Eller man synes man befinder sig for langt væk fra magtens centrum og bliver overset. Motiverne er mange og forskelligartede.

Og det er helt klart, når man læser Schlürmanns værk og ser de forskellige tal, at Danmark i nyere tid - fra begyndelsen af 1800tallet - var klar over problemerne og søgte at imødegå dem på forskellig vis via bl.a. udskrivninger og forlægninger, administration, dansk sprog i hæren osv. Læg dertil de forskellige revolutioner 1830 og 1840, som satte yderligere tryk på den lokale kedel, idet man herved kunne inddrage nationale, sproglige, demokratiske, socialistiske og hvad man nu ellers kunne på at agitere med for i realiteten blot at få sin fulde eller mere lokale selvbestemmelsesret.

De lokale forhold gjorde, at Holsten til sidst fik sig revet løs - og kom under Preussen! - men de samme bevægelser kan i samme periode ses andet steds i det kongeriske Danmark. I Norge op til 1814 - hvor de blot endte som svenske! Målet var selvbestemmelse, og midlerne var feks. krav om lokale universiteter og

Major Theodor von Jeß, tysk officer i dansk tjeneste, som gik over til oprørerne 1848. Vel eneste kendte foto af officer i uniform M. 1842.

lærestalter som frontløbere. Også Jylland tænkte på at rive sig løs den gang, med eget universitet og folketing, nærmere tilknytning til Hamborg end København osv. Der var dog ingen preussisk eller svensk hær parat til at hjælpe i det foretagende. Grænsen lå for langt væk. Det er ikke noget specielt dansk fænomen, men skete i de år overalt, hvor der er mere eller mindre naturlige grænsedragninger i Europa.

Og mens vi er ved det, vor tids historikeres digre værker om nationaliteternes opståen i det 18. århundrede er en gang "videnskabeligt" gas. Men giver beskæftigelse.

Schlürmann beskæftiger sig med den såkaldte militære revolution, et begreb som flere nyere historikere arbejder med. Problematikken er selvfølgelig reel - til enhver tid fra de

**Og her var lige plads:
God Jul og Godt Nyt År.**

gamle ægyptere - ja også tidligere - og til vore dage. Da vekselvirkningen militær-samfund (videnskab) er konstant, vil man altid finde på nyt for at kunne besejre naboen, så måske er det egentlig ikke nogen større forskningsindsats, der ligger bag "den forbavsende historiske opdagelse". Snarere manglende generel oversigt om emnet. Dette er ikke et specielt hib til Schlürmann, men nutidige historikere synes ofte at få "videnskabelige scoops" ud af banale erkendelser - eller rent ud sagt manglende polyhistor viden. Krig er nu en gang en af menneskehedens mest produktive faser, hvad opfindelser og videnskabelig udvikling angår. På både godt og ondt.

Schlürmann nævner blandt andet nogle vore lokale notabiliteter, Bjørn Svensson, Uffe Østergaard, Peter Tudvad og Søren Mørch, som foregangsmænd for at give et mere nuanceret billede af om slesvig-holstenerne var oprørere eller insurgenter. Diskussionen er lidt formålsløs, man er oprører, rebel og forbyrder, indtil man vinder. Vinder man, har man selvfølgelig været frihedskæmper, national helt osv. Men taber man, er man selvfølgelig stadig en slem oprører osv. Man kan dog altid prøve en gang senere, måske det lykkes.

De ovennævnte danske notabiliteter synes mig snarere at være enøjede politiske agitatorer end videnskabsmænd, idet de gerne anvender håndplukkede og undertiden fordrejede "historiske facts" som "videnskabelig" argumentation i deres egentlige politiske ærinde. At nogle af dem bærer titler som professorer, gør kun, at vore dages historiske "forskning" kommer tættere på Ane i Kærets sladderhistorier end ædru videnskab i objektiv forstand, hvis den slags overhovedet er mulig.

Dér fik jeg luftet et par kæphest, men når man støder på dem, skal man jo gribe chancen. Ikke mindst, når redaktøren stiller spaltepåds til rådighed.

Det skal dog siges, at Schlürmann behandler nationalspørgsmålet på sober vis, uden at forfalde til de ovennævntes unoder.

Vort nye æresmedlem

Tilbage til Schlürmanns værk, som er imponerende, og bør blive et grundværk også ved danske læreanstalter, specielt fordi det er bygget på lokale arkiver og skrifter, hvor tiden ellers - i det mindste i Danmark - beskrives ud fra danske synspunkter og kilder. Ikke uden grund har han givet værkets væsentligste og omfangsrigeste del undertitlen "Organisation und Funktion der Schleswig-Holsteinischen Armee 1848-1851".

Af indholdet kan i øvrigt nævnes: Die innere Struktur der Schleswig-Holsteinischen Armee, Die politischen Strömungen, Die nationale Frage (herunder et afsnit om faner, vexillologi er en af Schlürmanns personlige store interesser), Die militære Revolution, alt sammen detaljeret og velbeskrevet med tabeller og lister. Indholdet og emnernes mangfoldighed er dybt imponerende og vel beskrevet. Det er ikke et værk, man kan læse på en gang, så righoldigt og interessant er indholdet.

At Schlürmann har haft glæde af at have beskæftiget sig med militærhistorie fra en tidlig alder via figurbemaling, uniformsstudier og krigsspil (viser kun, hvilken glæde man kan have af vor hobby - og at udnytte sin yndlingsinteresse til erhverv - kan det blive bedre!), ser man af hans dybe indsigt i diverse militære discipliner og forståelse af, hvad han beskriver.

Visse små afsnit kunne måske have været ønsket mere uddybende, men så var værket nemt blevet mere end dobbelt så stort. Men måske det senere kommer som delartikler. Man kan se, at Schlürmann kender materialet, men selvfølgelig har måttet begrænse sig.

Personligt savner jeg selvfølgelig noget mere om uniformer, men her henviser Schlürmann til Gerd Stolz mange delarbejder. Og man kan jo ikke få alt, hvad man ønsker her i livet. Men havde der været et lidt større afsnit derom - med farveplancher - ja så gik salget af moppe-drengen nok lidt hurtigere. Et hip til udgiver.

Sproget er klart og godt og ikke knudret tysk, som videnskabelige værker ofte betjener sig af. Det bliver sidstnævnte ikke mere

Frikorps Aldossers fane. Sort-rod-hvid.

videnskabelige af, blot mere uforståelige, hvilket oftest er tegn på, at forfatter ikke mestrer sit stof tilstrækkeligt.

Værket er måske lidt dyrt, men man får så afgjort for pengene, hvis man interesserer sig for 1848-1851, og ønsker oplysninger, som man ellers har svært ved at finde.

Bogens illustrationer er ikke noget at skrive hjem om. I farve kan dog nævnes billeder af resterne af Kielerstudenternes fane samt Frikorps Aldossers fane.

Egentlig synd, at man ikke har benyttet sort-hvide illustrationer noget mere, det forringer ikke det videnskabelige og koster i dag ikke meget, samme som en tekstsider. Gælder mange videnskabelige udgivelser. Underligt, at forlæggere ikke har fundet ud af at forlange det!

Bogen kan varmt anbefales og hører naturligt hjemme i ethvert bibliotek om stridighederne 1848-1851.

Tillykke med værket og dokortitlen Jan, nu venter så bare professoratet.

TS

Så blev det tid til at sige tak til én af Selskabets trofaste støtter.

Oftentimes og med stor rette bliver P. Steen Jacobsen omtalt som en institution i Chakoten.

Mange er de medlemmer, der gennem tiden af Steen Jacobsen er blevet lukket ind i folden, og som derefter har videreudviklet deres interesser for det militærhistoriske, for krigsspillet, for figurene og ikke mindst for det hyggelige samvær.

Steen Jacobsen har gennem mange år ydet sin store indsats i bestyrelsen, hvor vi har draget nytte af hans overblik og af hans store bekendtskabskreds; hertil kommer, at vi fra hans hånd som kasserer gennem de mange år har set regnskaber af en altid sikker kvalitet.

Desværre kniber det nu lidt med synet, og derfor har Steen bedt om fra årsskiftet at måtte trække sig tilbage fra sin bestyrelsespost, så han

kan slippe for at skulle gå tallene efter men i stedet kan samle sig om sine værdsatte figurer.

Det mindste, vi kan gøre, er at indrette os efter Steens ønske. Bestyrelsen har også fundet det passende at udtrykke Selskabets taknemmelighed ved at tildele P. Steen Jacobsen et æresmedlemskab.

Det skete under bestyrelsesmødet den 22. september, hvor bestyrelsen var inviteret til møde og fremragende bespisning i det smukke og meget gæstfrie hjem. Ovenikøbet er bestyrelsen blevet inviteret til påny at holde møde i de inspirerende rammer.

Lasse Arnold er fra årsskiftet konstitueret som kasserer.

Med til historien hører, at Lasse blev introduceret til Selskabet - gæt engang - af P. Steen Jacobsen: Tillykke!

Hans Chr. Wolter

Chakotens mødeliste for første halvår 2006

Vore møder vil fremover finde sted i "Hestestalden", beliggende i stueetagen i samme bygning som Spisesalen ligger, og hvor vi tidligere afholdt møder.

Onsdag den 4. januar: Sludre- og julegavemøde.

Onsdag den 1. februar: Anvisningssalg. På forhånd kan meddeles, at meget godt vil blive udbudt.

Onsdag den 1. marts: Major Michael Mentz, nu Den Kongelige Staldetat, fortæller om Gardehusarregimentets Hesteskadron og oplevelser i forbindelse med samme. Majoren er kendt som en meget fornøjelig fortæller, og Selskabets damer inviteres derfor specielt til dette møde. De damers tilstedeværelse vil i særdeleshed glæde majoren, som er kendt for et godt øje til det smukke køn.

Onsdag den 5. april: Generalforsamling, børs og anvisningssalg

Onsdag den 3. maj: Jørgen Flinholm om Maginotlinien, det mægtige og kostbare franske fæstningsværk bygget efter første verdenskrig for at forhindre fremtidige tyske angreb. Som bekendt gad tyskerne ikke løbe storm mod det, men angreb andet steds. Værket var gennemtænkt i detaljer på bedste vis, og Flinholm beretter derom.

Alle møder åbnes kl. 19.30 og foredrag begynder kl. 20.00.

Alle møder finder sted fremover - med mindre andet er angivet i mødelisten - i Hestestalden i Nordre Magasin, Kastellet.

Se evt. kort på Chakotens hjemmeside.

Forsiden viser

en menig ulan fra Husarregimentets ulaneskadron ca. 1809. Senere fik regimentet chapkaer, men bar indtil da deres tidligere hovedbeklædning, en rød "cahouk", dog efter 1809 oftest uden den hvide turban. Hele eskadronen bestod af danske bønderkarle.

1'Husarregiments paukeslager 1781. Alle kavaleriregimenter førte pauker på dette tidspunkt. 10. november 1797 afskaffedes pauker ved alle regimenterne - undtagen Hestgarden.

Bagsiden viser

Bereden artillerist fra Royal Horse Artillery's Rocket Troop. Tegning af René North.

54 mm figurer, der viser Royal Horse Artillery's Rocket Troop in action. Frontline figurer.

Chakot fra Rendsborgs Borgerlige Artillericorps ca. 1840.

Bandoler for Rendsborgs Borgerlige Artillericorps ca. 1840.

(Historisches Museum Rendsburg) GOD JUL, 28 mm figur fra Shadowforge, Australien.

Hertugen af Braunschweig-Lüneburg (1771-1815), som faldt ved Waterloo i spidsen for sit "sorte korps". Portrættet var et af mange interessante, som blev solgt ud på prinsen af Hannovers nylige garagesalg over en brøkdæl af de imponerende historiske samlinger.

Formidlingsalg 2006

Den 1. februar afholder Chakoten et større formidlingsalg med diverse bøger og effekter.

Skulle nogle af medlemmerne i den anledning have effekter de ønsker at realisere ved samme lejlighed, bedes de henvende sig til O. Thureholm, se kolofonen på første side.

10% af budsummen tilfalder Selskabet, medens køber, såfremt man ikke selv afhenter effekterne på et møde, skal betale porto og emballage derudover for fremsendelse.

Da ikke alt hvad der er indleveret til salg kan realiseres på et enkelt møde, vil resten enten blive solgt ved en senere auktion, ved skriftlig auktion og måske vil og også hjemmesiden kunne anvendes dertil, idet webmaster tidligere har afprøvet et sådant system. Under alle omstændigheder vil listerne til alle salg blive lagt på hjemmesiden.

De første lister vil blive sendt med post inden udgangen af 2005 sammen med girokort for medlemskontingent 2006. Eventuelle senere lister vil blive sendt som e-mail (Ikke opgivet mailadresse endnu? Så enten påfor girokortet for 2006 den eller meddel den til Aksel Willumsen eller O. Thureholm) til de, der opgiver eller har opgivet deres mailadresser, medens de, der ikke har e-mail, men ønsker lister derefter, bedes sende brev til Ole Thureholm, Solbærvangen 40, 2765 Smørum og vedlægge en frankeret svarkuvert (porto op til 100 gram). Bemærk at posttaksterne stiger efter nytår! Så får du listen tilsendt på papir.

De nærmere vilkår såfremt skriftlig auktion anvendes vil fremgå af det tilsendte materiale.

Glæd jer, der er mange gode og velholdte bøger!

Hold øje med hjemmesiden www.chakoten.dk

Venlig hilsen Ole Thureholm

OBS! Kun medlemmer, der ikke er i kontingentrestance, kan byde på effekterne.

Profeten Muhamed

Painted by Dave Woodward

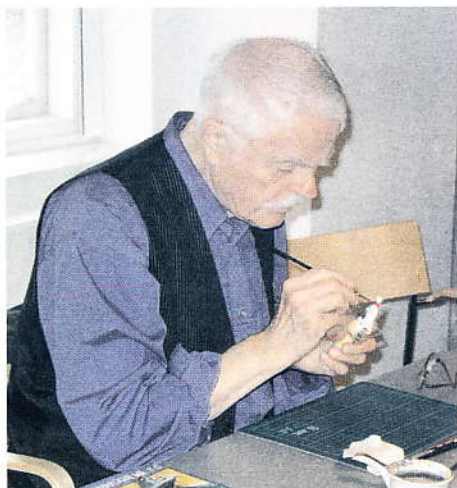
Pyh ha, ja, ja, bare rolige, det er kun profeten Muhamed Ahmed fra Sudan ca 1883, ham med Gordon og Khartoum. Perry 28 mm figurer, bemalede af Bob Woodward. Kan ses i farve på Perry broderens hjemmeside.

Og kan man ikke hverve de store, så må man jo prøve på de lidt mindre!

Leif Christensens megaopstilling - Gettysburg.

Emeritus Nielsen

Nostalgiske minder fra det danske Flyvevåben.

Oprørere på vej til endnu en gang behørigt klo, måske? Terningerne afgør det.

De berygtede Larsenske Dragoner forsøger endnu en gang at slippe bort.

